

Vatten- och avloppsledning mellan Glanshammar och Grythem

Glanshammar och Lillkyrka socknar, Örebro kommun, Närke

Johnny Rönngren

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2017:01

ARKEOLOGISK UTREDNING ETAPP 1

Vatten- och avloppsledning mellan Glanshammar och Grythem

Glanshammar och Lillkyrka socknar, Örebro kommun, Närke

Johnny Rönngren

Lst dnr 431-4944-2016

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

© 2017 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2017:01

Författare Johnny Rönngren

Grafisk form Nina Balknäs@Högtorps Diverse

Omslagsfoto Utdrag ur häradskartan från år 1688 med utredningsområdet markerat med svart. Bland påträffade objekt, som härrör från tiden då kartan ritades, finns bytomterna till Kärsta, Slyte och Brohammar. Skala 1: 100 000.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_160001

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5	Objekt 34. Boplatsläge	23
Inledning	7	Objekt 35. Röjningsröse	24
Bakgrund och kulturmiljö	7	Objekt 36. Bytomt - Slyte	24
Tidigare undersökningar.....	11	Objekt 37. Boplatsläge	25
Syfte och frågeställningar.....	12	Objekt 38. Fossil åker	24
Metod	12	Objekt 39. Husgrund, historisk tid.....	25
Resultat	15	Objekt 40. Hamnanläggning – pir.....	26
Objekt 1. Grav- och boplatksområde	15	Objekt 41. Lägenhetsbebyggelse	
Objekt 2. Boplat (Glanshammar 201:1) .	15	– backstugor.....	25
Objekt 3. Boplatsläge	15	Objekt 42. Bytomt – Brohammars by	
Objekt 4. Boplatsläge	15	(Lillkyrka 112:1)	27
Objekt 5. Röjningsröse.....	16	Objekt 43. Fossil åker	
Objekt 6. Boplatsläge	16	– Röjningsröseområde.....	28
Objekt 7. Stenbrott (Lillkyrka 93:2).....	16	Objekt 44. Fossil åker	
Objekt 8. Färdväg (Lillkyrka 188:1).....	16	– röjningsröseområde.....	27
Objekt 9. Lägenhetsbebyggelse	18	Objekt 45. Fångstgrop (Lillkyrka 36:1)....	28
Objekt 10. Färdväg	18	Objekt 46. Boplatsläge	28
Objekt 11. Lägenhetsbebyggelse		Objekt 47. Stensättning	28
(Lillkyrka 83:1)	19	Objekt 48. Stenmur.....	28
Objekt 12. Lägenhetsbebyggelse		Objekt 49. Hällristning	
(Lillkyrka 82:1)	19	(skålgropar och rännor).....	29
Objekt 13. Boplatsläge	19	Objekt 50. Fossil åkermark	29
Objekt 14. Boplatsläge	19	Objekt 51. Boplatsläge	29
Objekt 15. Boplat (Lillkyrka 197:1).....	20	Objekt 52. Fossil åkermark.....	30
Objekt 16. Boplatsläge	20	Tolkning och potential	31
Objekt 17. Färdväg (Lillkyrka 188:1)	20	Boplatserna (objekt 2, 18, 19, 20,	
Objekt 18. Boplat (Lillkyrka 198:2).....	20	21, 27, 29, 30, 31, 32)	
Objekt 19. Boplat (Lillkyrka 198:1).....	20	Boplatslägen (objekt 1, 3, 4, 6,	
Objekt 20. Boplat (Lillkyrka 199:3).....	20	13, 14, 26, 34, 37, 46, 51)	31
Objekt 21. Boplat (Lillkyrka 199:1).....	21	Bytomterna	
Objekt 22. Kvarn (Lillkyrka 186:1)	21	(objekt 25, 28, 36, 42)	31
Objekt 23. Bro (Lillkyrka 187:1)	21	Bebyggelselämningar	
Objekt 24. Färdväg (Lillkyrka 221:1)	21	(objekt 9, 11, 12, 39, 40, 41)	31
Objekt 25. Bytomt/gårdstomt		Fossil åkermark	
(Lillkyrka 183:1)	21	och röjningsrösen (objekt 5, 33,	
Objekt 26. Boplatsläge	22	35, 38, 43, 44, 50, 52).....	32
Objekt 27. Boplat (Lillkyrka 200:1).....	21	Färdvägar (objekt 8, 10, 17, 24)	32
Objekt 28. Bytomt (Lillkyrka 184:1)	22	Övriga (objekt 22, 23, 45, 47, 49)	33
Objekt 29. Boplat (Lillkyrka 201:2).....	22	Utvärdering av resultaten	
Objekt 30. Boplat (Lillkyrka 201:1).....	22	i förhållande till undersökningsplanen .	33
Objekt 31. Boplat (Lillkyrka 193:2).....	23	Referenser	34
Objekt 32. Boplat (Lillkyrka 193:1).....	23	Administrativa uppgifter	35
Objekt 33. Röjningsröse (Lillkyrka 45:1)..	23	Bilagor	36
		Bilaga 1. Objekttabell.....	36
		Bilaga 2. Historiska kartor	40
		Bilaga 3. Objektkartor	43

Figur 1. Utredningsområdet markerat med svart. Skala 1:250 000.

Sammanfattning

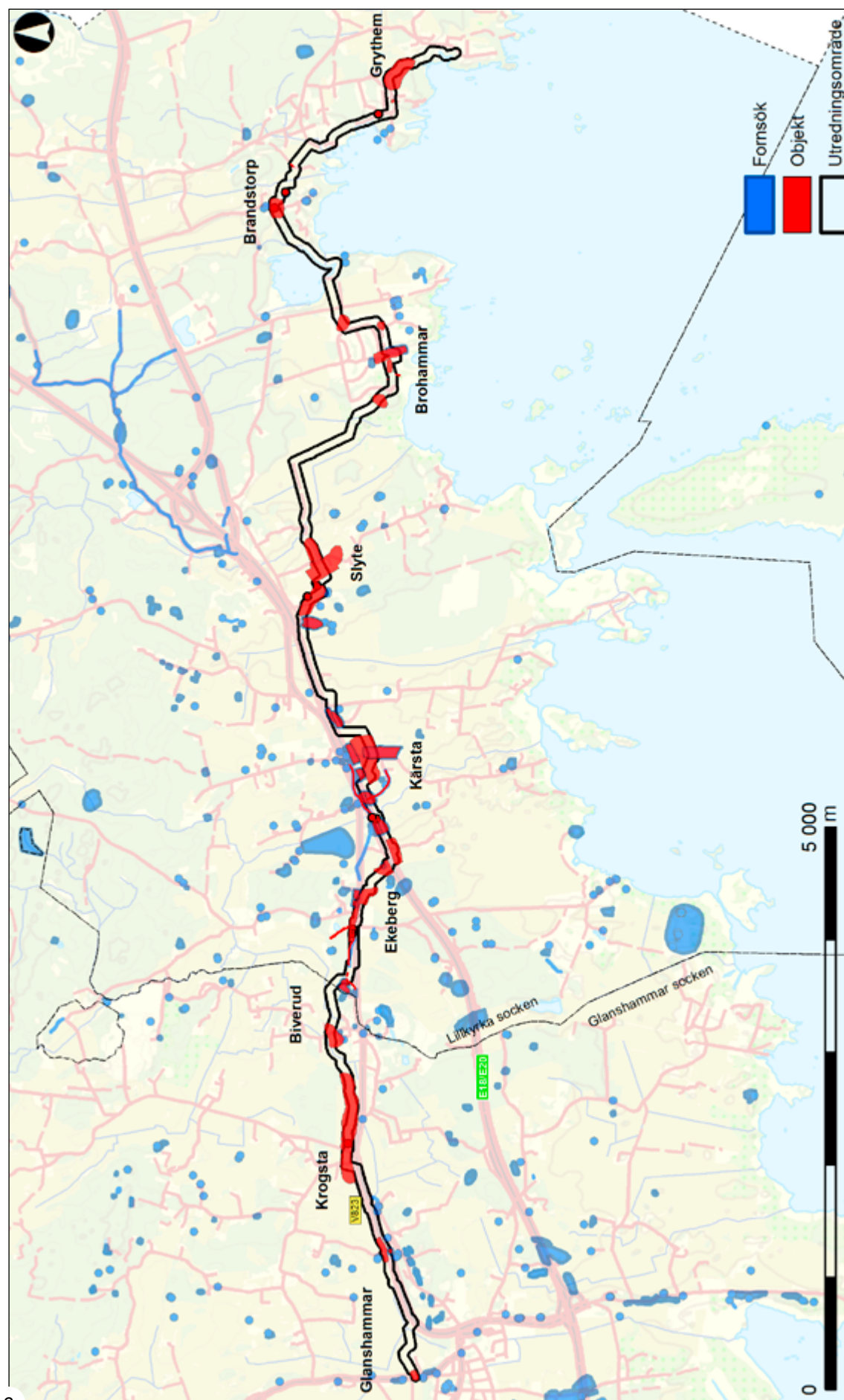
I samband med att Örebro kommun planerade att anlägga en vatten- och avloppsledning mellan Glanshammar och Grythem fick Arkeologgruppen AB i uppdrag att utföra en arkeologisk utredning etapp 1. Utredningsområdet var cirka 15 kilometer långt med en bredd av 80 meter. De delar av utredningsområdet som korsade väg 823 samt E18/E20 har redan varit föremål för arkeologiska utredningar, vilka utfördes av UV Stockholm åren 1994 och 1996, med efterföljande undersökningar.

Utredningen har innefattat kartarkiv- och litteraturstudier samt en fältinventering. Arbetet resulterade i att 52 objekt påträffades varav 24 redan var registrerade i Fornsök. Objektet utgjordes av 17 fornlämningar, 16 möjliga fornlämningar och 19 övriga kulturhistoriska objekt. Lämningarna

utgjordes främst av registrerade boplatser och boplatslägen, vilka ofta påträffades vid 30–33 meters höjd över havet. Vidare fanns fyra bytomter inom utredningsområdet vars äldsta omnämnanden härstammar från 1400-tal, fem fossila åkrar med röjningsrösen, och fem så kallade lägenhetsbebyggelser som utgör mindre bebyggelseenheter från historisk tid.

Utöver de ovan nämnda objekten, vilka täckte större ytor fanns inom utredningsområdet även ensamliggande lämningar i form av tre röjningsrösen, en stensättning, en kvarn, en bro, en stenmur och en tidigare okänd hållristning med tolv skålgropar och två rännor. Tidsmässigt täcker objektet hela den tidsrymd under vilken Glanshammar och Lillkyrka varit tillgänglig för bosättning från stenålder fram till och med det som kallas för historisk tid.

Lämningstyp	Antal påträffade	Antikvarisk bedömning
Boplat	11 (samtliga registrerade i Fornsök)	7 - fornlämning 4 - övrig kulturhistorisk lämning
Boplatsläge	12	möjlig fornlämning
Lägenhetsbebyggelse	5 (2 st registrerade i Fornsök)	1 – fornlämning 4 – övrig kulturhistorisk lämning
Fossil åker - röjningsröseområde	5	fornlämning
Bytomt/gårdstomt	4 (3 st registrerade i Fornsök)	2 – fornlämning 2 – möjlig fornlämning
Färdväg	4 (3 st registrerade i Fornsök)	4 – övrig kulturhistorisk lämning
Röjningsröse	3 (1 st registrerad i Fornsök)	3 – övrig kulturhistorisk lämning
Brott	1 (registrerad i Fornsök)	övrig kulturhistorisk lämning
Stenmur	1	övrig kulturhistorisk lämning
Pir (hamnanläggning)	1	övrig kulturhistorisk lämning
Fångstgrop	1 (registrerad i Fornsök)	fornlämning
Stensättning	1	fornlämning
Hållristning - Skålgropar och bildristningar	1	fornlämning
Kvarn	1 (registrerad i Fornsök)	övrig kulturhistorisk lämning
Bro	1 (registrerad i Fornsök)	övrig kulturhistorisk lämning
Husgrund – historisk tid	1	övrig kulturhistorisk lämning

Figur 2. Utredningsområdet markerat med svart, mellan Glanshammar och Grythem. I planen synd påträffade objekt tillsammans med den omgivande fornlämningsbild. Skala 1:50 000.

Inledning

Inför att Örebro kommun avsåg att förlägga en vatten- och avloppsledning från Glanshammar till Grythem har Arkeologgruppen AB genomfört en arkeologisk utredning etapp 1. Sträckan var omkring 15 kilometer lång med en korridor som var cirka 80 meter bred. Området omfattade 130 hektar och låg inom Glanshammars och Lillkyrka socknar i Örebro kommun. Omkring 20 hektar utgjordes av skogsmark, resterande yta var åker- och hagmark. Beslutande i ärendet var Länsstyrelsen i Örebro län och uppdragsgivare var Örebro kommun. Fältarbetet utfördes den 28–30 november 2016.

Bakgrund och kulturmiljö

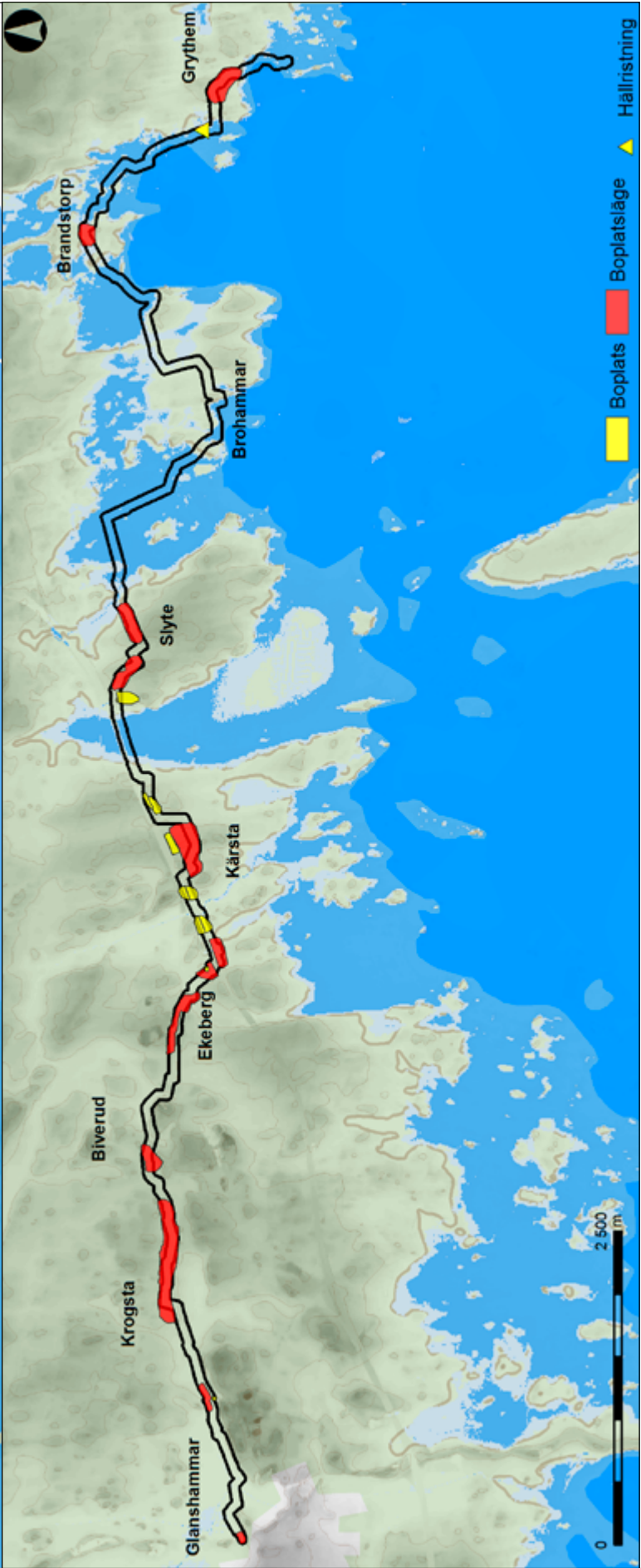
Utredningsområdet mellan Glanshammar och Grythem är beläget norr om Hjälmarens i ett flackt åkerlandskap som domineras av glaciala och postglaciala leror som bryts av en serie moränryggar, vilka löper i nordsydlig riktning. Landskapet är svagt böljande med små nivåskillnader mellan höjder och sänkor. Utredningsområdet befinner sig som lägst 22 meter över havet, och som högst 33 meter. Trots små nivåskillnader har området stigit ur havet under en lång period om 1 500–2 000 år med start runt 4000 f.Kr. för att ha avstannat kring 1500 f.Kr., då vattennivån låg kring 23 meter över havet. Den nivån kom inte att förändras förrän sänkningen av Hjälmarens vid 1870-talet då sjön sänktes 1,3 meter till dagens nivå vid 21,8 meter.

Under stenåldern låg stora delar av

utredningsområdet under vatten kring 3500 f.Kr.; på en höjd av cirka 36 meter över havet. Området kan liknas vid ett skärgårdslandskap där Glanshammar och Lillkyrkas bergsryggar och moränhöjder varit först att resa sig ur den så kallade Ancylusssjön. Under loppet av 500 år sjunker havsnivån till omkring 30 meter över havet och blottlägger större ytor av moränhöjderna vilket därmed tillåtit en första etablering i området. Moränhöjderna bildade tätt liggande stråk av öar, antingen delvis förbundna med varandra genom smala landtungor eller separerade av grunt vatten. Området runt öarna bestod av skyddade vikar, blottade skär, smala passager mellan öarna och vidsträckta kärr, varifrån man alltid hade nära till havet som fungerade både som källa till näringsfång och som en förutsättning för kommunikation och transport.

Större delen av de kända boplatserna i Glanshammar och Lillkyrka har påträffas omkring 29–33 meter över havet, främst belägna i öst- och sydöstlägen på moränjordar och till viss del även lerjordar.

Under bronsålder och äldre järnålder var landskapets förändring mindre dramatisk än tidigare. Mellan 1500 f.Kr. och 1800 e.Kr. låg vattennivån fast med en medelnivå kring 23,75 meter över havet (Von Hakwitz 2009). Under denna tid har moränhöjderna som tidigare bildat ett ölandskap, stigit ur havet och bildat halvöar som sträckt sig ut i Hjälmarens med kilometerlånga vikar emellan. I och med att de glaciala och postglaciala lerjordarna i landskapets sänkor torrlagts, fanns goda förutsättningar för odling och boskapsskötsel. Vikarna övergick vid slutet av bronsålder till vidsträckta kärr och mossar.

Figur 3. Landskapet kring utredningsområdet på stenåldern, omkring år 3000 f.Kr. Påträffade boplatser är markerade med rött, kända boplatser är markerade med gult. Fyndplatser av flintföremål och yxor från stenålder är markerade med gul triangel. Skala 1:50 000.

Figur 4. Landskapet som det ter sig vid äldre bronsålder kring 1500 f.Kr. Påträffade boplatser är markerade med rött, kända boplatser är markerade med gult. Platsen för hällristningen är markerad med gul triangel. Skala 1:50 000.

Figur 5. Landskapet kring 1500 e.Kr. Bytomter påträffas på moränhöjder som omges lägre liggande mark av glaciäl leror där åkermarken legat. Bytomter och länghetsbebyggelse är rödmarkerade, fossil åkermark är gulmarkerad. Kända gravfält är markerade med grått. Skala 1:50 000.

Figur 6. Utredningsområdet är markerat med svart ram. I delar av sträckan har undersökningar tidigare utförts, vilka är markerade med grön ram. Utredda och delundersökta lämningar är markerade med blått. Skala 1:40 000.

Särskilt i Lillkyrka har dessa kärr dominerat landskapet närmast Hjälmaren, vilket bland annat uttryckt sig i ortnamn såsom i bynamnet Kärsta. Dessa kärr och mossar kom att ligga kvar fram till slutet av 1800-talet då utdikningar och sänkningen av Hjälmaren till slut torrlade dessa områden.

De utifrån det historiska kartmaterialet kända byarna har i samtliga fall en klassisk position på ett moränkrön. Byarna återfinns således på samma platser som alltsedan stenålder utgjort goda boplatslägen. Den planerade ledningen korsar tre byars äldre tomtmark som idag är obebyggd. Dessa byar är Kärsta, Slyte och Brohammar i Lillkyrka socken. Under 1800-talet splittrades byarna och efterlämnade tomma tomtar. Brohammars by övergavs helt och hållet under tidigt 1900-tal och enbart två torp blev kvar på den gamla bytomten. Samtliga byar har omnämnanden som sträcker sig tillbaka till 1400- och 1500-tal. Spår efter brons- och järnåldersbebyggelse har påträffats vid undersökningarna av Lillkyrka 201:2 och Lillkyrka 193:3 vid Slyte och Kärsta

vilket pekar på att aktivitet även under denna period.

Tidigare undersökningar

Av undersökningsområdets 130 hektar har 20 hektar tidigare ingått i arkeologiska utredningar, vilka utförts i samband med infrastrukturprojekt under 1990-talet och tidigt 2000-tal. Den första utredningen utfördes åren 1994 i samband med ombyggnaden av E18/E20 mellan Örebro och Alväng vid länsgränsen mot Västmanland (Luthander 1996 a–b). Flertalet av dagens kända boplatser i Glanshammar och Lillkyrka kom att identifieras i samband med dessa utredningar. Bland annat påträffades boplatsslämningarna Lillkyrka 193, 197, 198, 199, 200 och 201 vilka befinner sig inom det aktuella utredningsområdet. Under det sena 1990-talet och tidiga 2000-talet kom delar av de ovan nämnda boplatserna att undersökas längs sträckningen för den planerade Europavägen. De berörda boplatserna undersöktes inte i sin helhet utan de delar som befinner sig söder eller norr om Europavägen har ännu inte förundersökts. De boplatser som identifierades vid de ovan nämnda utredningarna och undersökningarna påträffades vid krönlägen på moränhöjderna som löper i nordsydlig riktning i landskapet. Boplatserna påträffades vid 29–32 meters höjd över havet och har som äldst daterats till neolitikum (omkring 4000 f.Kr.).

År 1996 utfördes en arkeologisk utredning etapp 1 och 2 längs väg 823 öster om Glanshammar i samband med anläggande av gång- och cykelväg (Johansson 1994). Vid utredningen som till stora delar sammanföll med det aktuella utredningsområdet undersöktes ett flertal boplatslägen, vilka resulterade i att en boplat påträffades (Glanshammar 201), som sedermera förun-

dersöktes och daterades till förromersk järnålder (500 f. Kr. – AD) (Westin 1998). Området öster om Slyte har inte inventerats sedan den senaste revideringen av ekonomiska kartan år 1982 då fornlämningsbilden förtätades efter den första inventeringen åren 1955–56. Inte heller har arkeologiska undersökningar utförts i detta område. Fornlämningsbilden skiljer sig därmed mellan Glanshammar, inklusive västra Lillkyrka och den östra delen av Lillkyrka genom att det i väster genomförts omfattande insatser under senare tid, medan det i öster sannolikt återstår mycket att göra vid nya insatser i området.

Syfte och frågeställningar

Syftet med den arkeologiska utredningen etapp 1 var att klargöra i vilken utsträckning fornlämningar, synliga eller möjliga boplatslägen, fanns inom utredningsområdet. Utredningen ska ge Örebro kommun och Länsstyrelsen ett bättre planeringsunderlag inför den fortsatta hanteringen av ärendet.

Metod

Den arkeologiska utredningen etapp 1 omfattade kart- och arkivstudier samt fältinventering. Kart- och arkivstudierna kom främst att ske i de digitala arkiven. Arkivstudierna omfattade en närmare genomgång av Fornsök samt en kontroll av eventuella tidigare utredningar eller undersökningar i området. Det historiska kartmaterialet analyserades utifrån Lantmäteriets historiska kartmaterial på internet som innefattar Rikets allmänna kartverk, Lantmäteristyrelsens kartarkiv och Lantmä-

terimyndighetens kartarkiv. Statens Historiska Museums fynddatabas användes i syfte att spåra eventuella arkeologiska lösfynd i området. Kartstudierna innefattar även en analys över så kallad Lidar-data, en karta baserad på laserskanning av Sveriges yta, i vilken höjddata kan extraheras och bearbetas. Höjddata nyttjas för att visualisera vattennivåer i landskapet under olika tidsperioder, exempelvis stenålder eller bronsålder. Vidare underlättar Lidar-data inventering i skogsmark, där sikten är dålig, genom att visualisera onaturliga formation såsom kolmilor, fångstgropar, stensträngar, gruvhål med mera, vilket gör fältinventeringen mer effektiv. Jordartskartor från Statens Geologiska Undersökning nyttjades i syfte att kartlägga olika jordarters utbredning. Dessa är viktiga vid identifierandet och avgränsandet av boplatslägen då exempelvis moränjordar generellt anses utgöra en god indikator för en förhistorisk boplat. Jordartskartan nyttjas tillsammans med information över olika tiders vattennivåer för att ytterligare avgöra avgränsning för boplatslägen.

Fältinventeringen innebar att utredningsområdet besiktigades okulärt i syfte att hitta tidigare ej kända fornlämningar eller kulturlämningar ovan mark samt för att bedöma eventuella boplatslägen som kan bli aktuella för en utredning etapp 2. Samtliga sedan tidigare kända lämningar som berörs av arbetsföretaget besöktes och har vid behov reviderats vad gäller yta och bedömning av karaktär. Nyfunna lämningar och boplatslägen har mätts in

med handhållen GPS, fotograferats och beskrivits.

I enlighet med förfrågningsunderlaget har utredningsområdets breddats med maximalt ytterligare 20 meter i det fall boplatsläge påträffats. Detta för att undersöka huruvida en justering av sökt ledningsrätt kunde medföra minskad eller utebliven risk för att fornlämning skulle kunna beröras. I figurerna över objekten är detta synligt då vissa av objekten som rör boplatslägen delvis sträcker utanför det egentliga utredningsområdet.

Följande begrepp och terminologi kommer att användas för att redovisa objektens arkeologiska status:

FORNLÄMNING

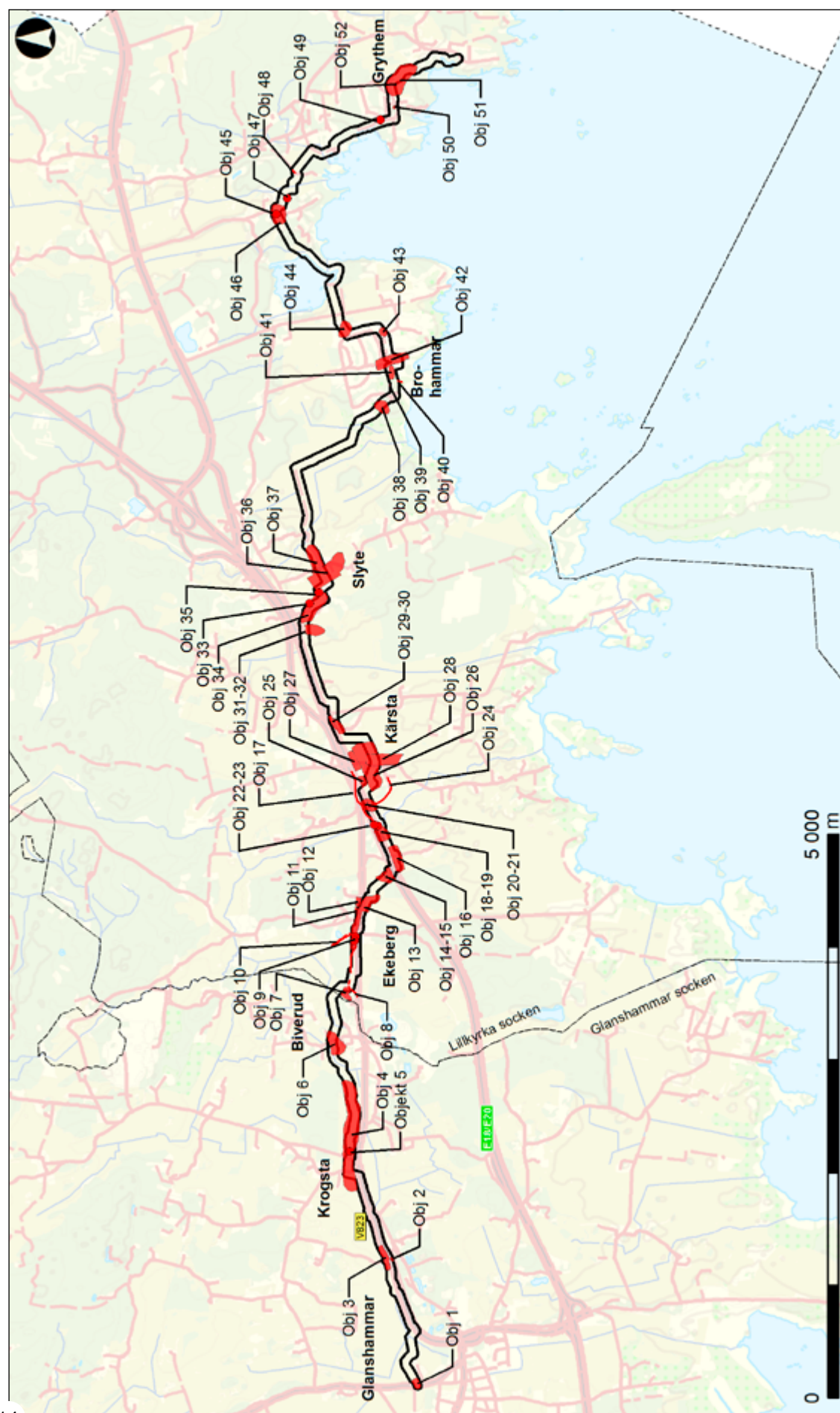
Lämningar som uppfyller de kriterier som finns uppställda inom ramen för KML och som kommer att kräva ytterligare åtgärder om de berörs av arbetsföretaget.

MÖJLIG FORNLÄMNING

Berör främst inventerade boplatslägen som behöver utredas i en etapp 2-utredning. Begreppet kan även beröra gårdsläge/torp/lägenhetsbebyggelse som inte kan tidfästas via det historiska kartmaterialet eller husförhörlängder.

ÖVRIG KULTURHISTORISK LÄMNING

Används för lämningar som inte omfattas av KML och som därmed saknar lagskydd.

Figur 7. Objektkarta över påträffade lämningar inom utredningsområdet mellan Glanshammar och Grythem. Skala 1:50 000.

Resultat

Resultaten från den arkeologiska utredningen etapp 1 redovisas som objekt från Glanshammar i väster till Grythem i öster. Alla typer av lämningar redovisas som objekt, vilket innebär att det både rör sig om nyfunna lämningar, möjliga boplatslämningar och lämningar redovisade i Fornsök. Endast lämningar belägna inom utredningsområdet redovisas. Resultatdelen ger en fylligare redogörelse av objekten än den objekttabell som återfinns i bilaga 1 och som kan användas för att snabbt bilda sig en uppfattning om objekten och deras antikvariska status. Objektkartorna återfinns i bilaga 2.

OBJEKT 1. GRAV- OCH BOPLATSOMRÅDE

Boplatsläge och möjligt gravområde inom en yta med en storlek om 100x65 meter, lokaliserad mellan tre gravfält (Glanshammar 27:1, 37:1, 38:1-2), anlagda på en åsrygg. Gravfälten intar ett dominant läge på åsens krön och objekt 1 ligger i en sänka med östslutning emellan dem. Den omedelbara närheten till gravfälten innebär att lämningar kopplade till dem kan påträffas såsom fler gravar eller spår efter kult handlingar där de ovan nämnda lämningarna tillhör en ursprunglig sammanhängande yta.

Status: möjlig fornlämning

OBJEKT 2. BOPLATS (GLANSHAMMAR 201:1)

Delundersökt boplat, 40x40 meter i storlek, belägen i åkermark i norrläge med en skogsklädd bergrygg som reser sig i söder. Vid förundersökningen år 1997 grävdes sex schakt varvid härdar och kulturlager påträffades. De daterades till äldre bronsålder och romersk järnålder. I sin tolkning menar Westin att den påträffade boplatsen kan utgöra del i en större boplat (Westin 1998:15).

Status: fornlämning

OBJEKT 3. BOPLATSLÄGE

Vid förundersökningen av Glanshammar 201:1 utfördes denna enbart inom en mindre yta och är därför inte avgränsad (Westin 1998). Tolkningen efter förundersökningen var att det kunde röra sig om en större boplat. En yta om 200x50 meter anses kunna utgöra del av samma boplat. Marken utgörs av en svag förhöjning i åkermark med nord- och nordvästläge. Tidigare utförde utredning och undersökning begränsar objektet i sydöst, väster om Glanshammar 201:1.

Status: möjlig fornlämning

OBJEKT 4. BOPLATSLÄGE

Inom en yta om 1 000x150 meter anses goda förutsättningar finnas att påträffa förhistorisk boplatser. Området utgörs av sex moränrygggar som löper i nord-sydlig riktning genom utredningsområdet, med sänkor emellan med glacial lera. De högst belägna ryggarna ligger på 33 meters höjd över havet och de lägsta på 31 meter. Kring 3 000 f.Kr. var sänkorna vattenfyllda och moränryggarna utgjordes av öar och utskjutande landtungor. Terrängen är svagt sydsluttande.

År 1996 utfördes en arkeologisk utredning inom en yta som delvis innefattar det aktuella utredningsområdet (Luthander 1996). Då identifierades en yta direkt söder om det aktuella objektet som potentiellt boplatssläge, beläget 29–31 meter över havet. Inga lämningar påträffades då vid sökschaktningen. Den tidigare utförda utredningen begränsar därmed objektet i söder, men inte norrut där förutsättningarna snarare förbättras.

Status: möjlig fornlämning

OBJEKT 5. RÖJNINGSRÖSE

Vid ett åkerimpediment mellan två åkrar påträffades ett flackt röjningsröse omkring 5 meter i diameter, 0,3 meter högt med stenar som var 0,2–0,4 meter i storlek. Enligt kartstudier var platsen ännu inte uppodlad vid tiden för laga skifte år 1845 utan låg i hagmark. Röset är därmed troligen sent tillkommet efter år 1845 (LMS: S18-26:2 1845).

Status: övrig kulturhistorisk lämning

OBJEKT 6. BOPLATSLÄGE

Boplatssläge på sydvästslutningen av en större åsrygg som löper i nordöstlig-sydvästlig riktning. Ytan är omkring 200x100 meter i storlek och belägen på åkermark 33–34 meter över havet. Kring 3000 f.Kr. utgjordes området kring objektet av en udde omgiven av vatten i väster och öster. Den möjliga boplatsten är avgränsad utifrån topografiska förhållanden.

Status: möjlig fornlämning

OBJEKT 7. STENBROTT (LILLKYRKA 93:2)

Marmorbrott och bebyggelselämningar inom en yta om 100x100 meter. Inom lämningen finns två gruvhåll med lodräta schaktväggar och vattenfyllda schakt. Intill gruvhållen finns krananordningar, lyktstolpar och övergivna arbetsbyggnader vilka alla är i dåligt skick. Gruvan är övergiven under sent 1900-tal. Lämningen är väl synlig inom utredningsområdet där det förekommer stora skrädhögar med stenblock, delvis lagda vid bergets fot.

Status: övrig kulturhistorisk lämning

OBJEKT 8. FÄRDVÄG (LILLKYRKA 188:1)

Längs en sträcka om 500 meter påträffades spår efter en övergiven färdväg känd under namnet Ramstigen (vägen mellan Örebro och Arboga sedan medeltid). Ramstigen förekommer längs flera sträckor inom Lillkyrka socken och har dokumenterats inom området där E18/E20 ombyggdes (Friberg & Johansson 2001).

Vid den aktuella utredningen påträffades oregistrerade delar av färdvägen väster om Lillkyrka 188:1. Den oregistrerade delen av färdvägen syns tydligt i terrängen som en förhöjd plan yta, 2–2,5 meter bred och sammanlagt 190 meter lång. Den registrerade sträckan av Lillkyrka 188:1 mättes om då dess läge enligt Fornsök var omkring 10 meter söder om den verkliga sträckningen. Delar av färdvägen befinner sig inom ledningsområdet.

Status: möjlig fornlämning

Figur 8. Oregistrerad sträcka av Ramstigen (objekt 8) som delvis korsar den planerade ledningsrätten. Foto från sydväst av Johnny Rönngren.

Figur 9. Objekt 10 utgjordes av en väg som begränsats på båda sidor av en stenmur. Vägen anlades troligen under 1700-talet. Foto från norr av Johnny Rönngren.

OBJEKT 9. LÄGENHETSBEBYGGELSE

Läge för bebyggelselämningar hörande till torpet Liljendal enligt rågångskarta över Ekebergs ägor år 1810, då "trädgårdsmästaren" bodde i torpet (LMS: S45-11:1 1810). Det egentliga torpet står ännu kvar på södra sidan om vägen (fastighet Ekeberg 1:10). Inom ett område på 50x20 meter påträffades en husgrund och en stenmur. Husgrunden utgjordes av en övermossadstensyll omkring 6x3 meter i storlek, täckt av förmultnade brädor. Bebyggelselämningarna rör sig troligen om ladugårdsbyggnader.

Byggnaden är synlig i karta från år 1810 och i ekonomiska kartan från 1982 (RAK J133-10F5g83). Enligt en boende i området rasade byggnaden samman under 1990-talet. Objektet befinner sig inom den planerade ledningsdragningen.

Status: fornlämning

OBJEKT 10. FÄRDVÄG

En oregistrerad väg mellan Biveruds by och Ekebergs gård, 225 meter lång. Vägen begränsas på båda sidor av stenmurar i två skikt, byggda i skalmursteknik, 0,2–0,3 meter höga. Stenarna som var delvis utrasade, var 0,4–1,1 meter i storlek, ömsom runda eller sprängda med spår efter borrhål. Ytan emellan murarna är plan och mellan 5–7 meter bred. Idag växer ung slyskog blandad med enstaka hundraåriga ekar i området kring muren. I en karta över Ekeberg från år 1810 är vägen och muren markerad och omges av åkermark (LMS: S45-11:1 1810). I kartan från år 1689 över Blyberga gårds ägor finns ingen mur eller väg markerad vilket daterar muren till 1700-1800-tal (se LMS: S3:17 1689). Den östra muren är i dess centrala del delvis täckt av jordmassor, då man fyllt igen en yngre marmorgruva under 1990-talet. Södra änden av muren tangerar den planerade ledningsdragningens norra del.

Status: möjlig fornlämning

OBJEKT 11. LÄGENHETSBEBYGGELSE
(LILLKYRKA 83:1)

Fattigstuga enligt rågångskartan över Ekebergs ägor från år 1810 (LMS: S45-11:1 1810). Området är beväxt med sly. En husgrund som mäter 10x6 meter med spisröse är synlig i ytan. Läningsområdet är 50x50 meter stort enligt Fornsök. Marken var nyttjad som åkermark under 1900-talet. Objektet är lokaliserat norr om den planerade ledningsdragningen.

Status: fornlämning

OBJEKT 12. LÄGENHETSBEBYGGELSE
(LILLKYRKA 82:1)

Två synliga husgrunder med övermossade stensyllar cirka 10x7 och 7x5 meter i storlek. Spisröse i den större byggnaden i väster som enligt Fornsök fungerat som skola. Osäker datering då byggnaderna inte finns synliga på karta från år 1810 över Ekebergs ägor eller häradsekonomiska kartan från år 1864-67 (LMS: S45-11:1 1810, RAK Ödeby: J112-73-12: 1864-67) Ytan är 80x50 meter enligt Fornsök. Byggnaderna rivna under 1930-talet, marken har där efter nyttjats som åker fram till och med 1960-talet. Objektet är lokaliserat norr om den planerade ledningsdragningen.

Status: möjlig fornlämning

OBJEKT 13. BOPLATSLÄGE

Boplatsläge med sydläge, inom utredningsområdet där den planerade ledningen korsar en bred moränhöjd belägen cirka 30–35 meter över havet. Kring 3000 f.Kr. utgjordes platsen kring objektet av en 1 000x400 meter stor ö. Objektet är cirka 500x60 meter i storlek och består av blandade markslag med skog, åker, tomtmark och asfalterad väg. Boplatsläget är avgränsat i sydväst där det troligen är skadat av vägbygge och plats för kyrkogård. Läget är även avgränsat i sydöst utifrån topografiska förhållanden. Ej avgränsat norrut där förutsättningarna snarare förbättras i den högre terrängen.

Status: möjlig fornlämning

OBJEKT 14. BOPLATSLÄGE

Boplatsläge invid ej avgränsad boplats Lillkyrka 197:1. Området är omkring 170x150 meter stort och ligger i åkermark med sydöstsluttning 28–30 meter över havet. Jordmånen inom ytan utgörs av morän och postglacial lera. Objektet är avgränsat i norr utifrån topografiska förhållanden. Det är även avgränsat i öster och i söder i och med äldre utredning och markarbete. Ej avgränsat västerut.

Status: möjlig fornlämning

OBJEKT 15. BOPLATS (LILLKYRKA 197:1)

En boplat om 40 meter i storlek i syd-västläge konstaterades vid utredningen år 1994 där bland annat brända ben och mörkfärgningar påträffades (Luthander 1994b). Vid utredningen grävdes inga schakt väster eller norr om boplatsen och den är således inte avgränsad.

Ytan utgörs av en mindre moränförhöjning med åkerimpediment på krönet och omges av postglacial lera.

Status: fornlämning

OBJEKT 16. BOPLATSLÄGE

Boplatläge med sydöstläge på en yta om 250x90 meter på en svag förhöjning i åkermark. Läget konstaterades redan vid en utredning etapp 1 år 1994 som potentiellt boplatläge, emellertid utfördes aldrig sökschaktning i samband med etapp 2 (Luthander 1994 a–b). Jordmånen består av postglacial lera. Objektet är inte avgränsat mot öster eller söderut.

Status: möjlig fornlämning

OBJEKT 17. FÄRDVÄG (LILLKYRKA 188:1)

Tidigare sträckning för den så kallade Ramstigen. Inom utredningsområdet där E18/E20 anlagts har vägen tidigare dokumenterats och undersökts (Friberg & Johanssen 2001).

Status: möjlig fornlämning

OBJEKT 18. BOPLATS (LILLKYRKA 198:2)

Undersökt och borttagen del av boplat. Ett 20-tal mörkfärgningar påträffades vid förundersökning. Boplatsen kunde inte dateras. Den är delvis skadad av senare tiders markingrepp. Området tolkades utgöra utkanten av ett boplatssområde (Ekman 1998c).

Status: övrig kulturhistorisk lämning

OBJEKT 19. BOPLATS (LILLKYRKA 198:1)

Boplat om 140x70 meter i storlek. Belägen tillsammans med Lillkyrka 199:1–2, 183:1–3, 200:1–2 och 201:1–2 på en serie parallella moränryggar som sträcker sig i nordvästlig-sydöstlig riktning. I sänkorna därmellan finns glacial lera. Boplatsen är belägen på en syd-västsluttning i hagmark och befinner sig 27–28 meter över havet.

Undersökningen av Lillkyrka 198:2 resulterade i ett flertal så kallade mörkfärgningar, vilka inte gav en tydlig bild av boplatsens karaktär och platsen tolkades utgöra utkant av boplatssområdet (Ekman 1998c).

Status: fornlämning

OBJEKT 20. BOPLATS (LILLKYRKA 199:3)

Undersökt och borttagen del av boplat. Lämningarna bestod av stolphål, hård och grop. Härden blev daterad till medeltid. Emellertid tolkades en del av lämningarna som förhistoriska även om ingen datering är utförd som stöder tolkningen (Ekman 1998c).

Status: övrig kulturhistorisk lämning

OBJEKT 21. BOPLATS (LILLKYRKA 199:1)

Boplats på en yta om 120x70 meter, belägen på krönet av en moränhöjd med syd-sydöstsluttnings. Ytan utgörs av hagmark beväxt med träd. Möjliga lämningar kan utgöras av medeltida och förhistoriska lämningar utifrån resultatet av undersökningen vid Lillkyrka 199:3 (se Ekman 1998c).

Status: fornlämning

OBJEKT 22. KVARN (LILLKYRKA 186:1)

Delundersökt kvarn. Kvarnen är markerad på geometrisk karta över Kärsta bys ägor år 1689 (LMS S3:14 1689). Tre tuktade stenar påträffades i området vid en undersökning år 1996. Stenarna låg på 1,7 meters djup på äldre marknivå (Ekman 1998c). Området var omrört och kraftigt utfyllt i samband med ett vägbygge under 1950-talet. Dessförinnan hade sprängning utförts i bäcken för att åtgärda översvämningar. Tolkningen efter förundersökningen var att det exakta läget för kvarnen inte kunde bestämmas, ej heller om den finns kvar efter omfattande markingrepp i området.

Status: möjlig fornlämning

OBJEKT 23. BRO (LILLKYRKA 187:1)

Dokumenterad och borttagen stenvalvsbro, daterad till 1800-tal, men valvet är troligen anlagt på ett äldre brofundament (Friberg & Johanssen 2001).

Status: övrig kulturhistorisk lämning

OBJEKT 24. FÄRDVÄG (LILLKYRKA 221:1)

Fägata som mätte 500 meter lång, som leder till Kärsta bytomt. Syns som gräsbevuxen väg mellan åkermark.

Status: möjlig fornlämning

OBJEKT 25. BYTOMT/GÅRDSTOMT (LILLKYRKA 183:1)

Delundersökt bytomt/gårdstomt inom en yta av 100x90 meter (Andersson 1999). Enligt geometrisk avmätning från år 1689 har "Mellangården" legat på platsen (LMS S3:14 1689). Vid en utredning år 1994 påträffades kulturlager, rikliga mängder sot och kol samt tegelfragment (Luthander 1994b). Den i norr anliggande Lillkyrka 183:2 undersöktes inför vägbygget varvid gropar, kulturlager och fynd som daterades till 1600- och 1700-tal påträffades (Andersson 1999). Lämningarna tolkades utgöra ytterkant på en historisk gårdstomt. Belägen på en svag moränhöjd i hagmark, vid 31–36 meters höjd över havet.

Status: fornlämning

OBJEKT 26. BOPLATSLÄGE

Boplatsläge inom en yta om 450x180 meter på en moränhöjd strax söder om boplatslämningarna Lillkyrka 183:1 och Lillkyrka 200:1. Moränhöjden har en svag sydslutning där boplatslämningar kan påträffas både på den västra och östra sidan om höjden. På höjdens krön påträffas Kärsta bytomt (se objekt 28). Platsen utgörs av åker på morän och finsand som ligger 29–33 meter över havet. Boplatsen ej avgränsad söderut.

Status: möjlig fornlämning

OBJEKT 27. BOPLATS (LILLKYRKA 200:1)

Boplats inom en yta om 180x60 meter, belägen på moränhöjd 32–34 meters höjd över havet. Lämningar påträffades både på väst- och östsidan om moränhöjden vid utredningsgrävning. Vid undersökning av det närliggande Lillkyrka 200:2 påträffades ett hundratal anläggningar bestående av stolphål, störhål och gropar, vilka var koncentrerade till lämningens östra del (Ekman 1998b; Andersson 1999). Både lämningar från förhistorisk och från historisk tid påträffades med dateringar till romersk järnålder och historisk tid (bland annat en smedja från 1700-tal tillsammans med slagglager). Dessutom fanns där ett senneolitiskt hus av mesulatyyp, Kartmaterial från år 1689 anger platsen som läge för ett flertal torp. Inom aktuellt objekt är därmed liknande lämningar att förvänta.

Status: fornlämning

OBJEKT 28. BYTOMT (LILLKYRKA 184:1)

Kärsta bytomt, 300x100 meter stor, belägen på moränkrön. Ledningen planeras att läggas inom en obebyggd del av Kärsta bytomt som idag utgörs av åker (LMS S3:14 1689). Den obebyggda ytan är 100x50 meter stor och befinner sig på krönet av en moränhöjd. Lämningar från den äldre bytomten kan förväntas påträffas i den övergivna delen.

Status: möjlig fornlämning

OBJEKT 29. BOPLATS (LILLKYRKA 201:2)

Undersökt och borttagen boplats 140x30 meter stor. Förundersökt år 1996 (Ekman 1998a) och slutundersökt år 2001 (Hårding 2001). Vid undersökningen påträffades omkring 380 anläggningar där de äldsta daterades till senneolitikum och äldre bronsålder. Större delen av fynd och lämningar daterades till 1600-tal och utgjordes av huslämningar.

Status: övrig kulturhistorisk lämning

OBJEKT 30. BOPLATS (LILLKYRKA 201:1)

Utredd och avgränsad boplats, 150x70 meter stor, belägen i sydvästslutningen på en moränhöjd 31 meter över havet. Vid utredningen år 1994 påträffades stolphål, gropar och kulturlager. (Luthander 1994). Vid undersökningen av Lillkyrka 201:2 påträffades ett flertal lämningar från flera olika tidsperioder med tyngdpunkt kring 1600-tal, varför liknande lämningar kan förväntas hittas inom det aktuella objektet (se Hårding 1999).

Status: fornlämning

Figur 10. Vy över övergiven yta i bytomten i Kärsta (objekt 28) och det förhistoriska boplatssläget (objekt 26) där ledningen är planerad att läggas.

OBJEKT 31. BOPLATS (LILLKYRKA 193:2)
Undersökt och borttagen boplat med krönläge, 50x20 meter stor. Inom ytan påträffades fyra stolphål, två härdar och en grop, vilka daterades till vendeltid. Det tolkades utgöra ytterkant till ett större boplatssområde (Ramström 1998).

Status: övrig kulturhistorisk lämning

OBJEKT 32. BOPLATS (LILLKYRKA 193:1)
Utredd boplat 200x100 meter i storlek, på krönet av en moränhöjd vid 31–32 meter höjd över havet. Inom ytan, som ligger i en svag sydvästsluttning i hagmark, påträffades stolphål, en sotfläck och skärvsten samt bränd lera. Inom ytan förmodas lämningar från bland annat vendeltid påträffas (se Ramström 1998).

Status: fornlämning

OBJEKT 33. RÖJNINGSRÖSE
(LILLKYRKA 45:1)

Röjningsröse 6 meter i diameter, 0,7 meter högt och beläget i åkerimpediment beväxt med sly. Stenarna är 0,2–0,4 meter i storlek. Röset beläget i utredningsområdets norra ytterkant.

Status: övrig kulturhistorisk lämning

OBJEKT 34. BOPLATSLÄGE

Boplatssläge 340x90 meter stort, beläget i åkermark på syd-sydöstsluttningen av en moränhöjd, belägen 30–34 meter över havet. Läget har kring 4000–3000 f. Kr. utgjort norra änden på en större ö i Hjälmarén. Objektet är inte begränsat i söder och väster, men avgränsat i norr där utredningsgrävning utfördes år 1994 (Luthander 1994 a–b).

Status: möjlig fornlämning

Figur 11. Hitom granhäcken har tidigare tre tomter från Slyte legat. Platsen utgör även ett boplatssläge. Ledningen är planerad att läggas i kant med husets tomtgräns jämte granhäcken. Foto från nordväst, taget av Johnny Rönngren.

OBJEKT 35. RÖJNINGSRÖSE

Röjningsröse 8 meter i diameter, 1,8 meter högt i åkermark. Stenarna är 0,2–0,4 meter i storlek men större stenar kring 0,6–0,8 förekommer på rösets övre del. Röset är troligen tillkommet under sen tid. Vid laga skifte i Slyte år 1830 benämns marken som "Inrösning" i "Norra gårdets" betesmark, vilket innebär att marken i och med laga skifte skiftades om från betesmark till odlingsmark (LMS: S45-33:5 1830). Röset bör därmed ha tillkommit efter 1830-talet då uppodlingen motiverade röjning av större stenar. Lokaliserad i ledningsområdets norra ytterkant.

Status: övrig kulturhistorisk lämning

OBJEKT 36. SLYTE BYTOMT

Slyte bytomt, ej tidigare registrerad. Ledningsområdet är planerat inom övergiven del av bytomt. Ytan på byn mäter 360x150 meter i storlek och baseras på kartöverlägg från 1689 och 1830 (LMS: S3:18-19 1689, LMS: S45-33:5 1830). Sedan år 1689 har norra halvan av byn försvunnit då tomterna flyttats. Den övergivna ytan nyttjas idag som åkermark och är lokaliserad till den norra änden av en moränhöjd med nord- och västsluttning. Inga synliga spår efter de övergivna tomterna kunde observeras vid inventeringen.

Äldsta omnämnandet av Slyte härstör från år 1429 (SDHK: 21111). Namnet Slyte betyder sluttande ängen och är besläktat med ordet löt som är ett äldre ord för betesmark, äng eller utjord. *Slyta* är bildat ur verbet slutta (Calisendorff & Larsson 1998:80).

Status: möjlig fornlämning

OBJEKT 37. BOPLATSLÄGE

Boplatsläge inom en yta av 300x100 meter på moränhöjd. Lokaliserad på norra änden av en moränhöjd med väst- och östsluttning som idag nyttjas som åkermark. Läget befinner sig vid 25–35 meter över havet och har vid tiden kring 4000–3000 f.Kr. legat på den nordvästra delen av en ö i Storhjälmaren. Begränsad i öster och väster utifrån topografiska förutsättningar.

Status: möjlig fornlämning

OBJEKT 38. FOSSIL ÅKER

På en stenig, skogklädd moränhöjd 25–29 meter över havet påträffades fossil åkermark med ett 30-tal röjningsrösen inom en yta om 140x100 meter. Rösena var låga och flacka, omkring 3–6 meter i diameter, 0,2–0,3 meter höga med stenar som var 0,15–0,35 meter i storlek. Kartstudier över området visade att enbart den västra halvan av området varit markerad som åker under 1700- och 1800-talet (se LMS: 45-9:1 1771, 45-9:2 1830). Under 1600-talet var hela ytan markerad som skog (LMS: S3:34 1689). Den lilla åkerytan har legat isolerad från byns övriga åkermark under 1700- och 1800-talet som låg sammanhållen på åsens östra sida. Möjligen är åkern en äldre medeltida åker som återupplades under 1700-talet.

Status: fornlämning

OBJEKT 39. HUSGRUND, HISTORISK TID

På sydslutningen av en stenig moränhöjd påträffades två intilliggande husgrunder. Husgrunderna bestod båda av enkla stensyllar i ett skift. Formerna var kvadratiska, omkring och 4,5x4,5 meter i storlek. I den västra husgrunden fanns ett spisröse som mätte 2x2,5 meter. Exakt datering är osäker men på kartor från 1700- och 1800-tal finns hus markerade i närområdet och på storskifteskartan från år 1771 har en byväg passerat strax norr om huslämningarna (se LMS: 45-9:1 1771, 45-9:2 1830).

Status: möjlig fornlämning

Figur 12. Pir bestående av utrasade stenar, troligen anlagd under 1700-talet. Foto från norr av Johnny Rönngren.

OBJEKT 40. HAMNANLÄGGNING – PIR

I en stenig hage med svag sydsluttning påträffades en 40 meter lång stensträng med stenar som var 0,1–0,3 meter stora. Anläggningen var 1–3 meter bred och som högst 1 meter i höjd. Den tunnade ut i den södra änden. På storskifteskartan från år 1771 är en hamn med förtöjda båtar utritade, vilket därmed daterar hamnanläggningen till denna period (LMS: 45-9:1 1771). Piren låg vid 23,6–23,9 meter över havet.

Status: fornlämning

OBJEKT 41. LÄGENHETSBEBYGGELSE – BACKSTUGOR

Enligt en geometrisk avmätning från år 1689 utgör platsen läge för backstugor som legat strax väster om Brohammars by (LMS: S3:34 1689). Platsen är lågt belägen med mindre impediment som bildar små förhöjningar, vilka kan ha utgjort plats för backstugorna. Exakt läge för backstugorna är därmed oklart. Jordmånen utgörs av morän. Inga synliga anläggningar kunde observeras, ytan beräknas till 120x50 utifrån kartmaterialet. I 1771 års storskifteskarta finns stugorna inte kvar och platsen benämns som "tomthagarna" och inga hus är utritade, vilket antyder att backstugorna försvunnit (LMS: 45-9:1 1771).

Status: möjlig fornlämning

OBJEKT 42. BYTOMT – BROHAMMARS BY (LILLKYRKA 112:1)

Bytomten är i Fornsök registrerad som "bebyggelselämningar, sentida torpställe" och mäter 170x50 meter, bedömd såsom övrig kulturhistorisk lämning. Vid utredningen framkom emellertid att det rör sig om en övergiven bytomt som utifrån kartmaterial mäter 300x90 meter och bör därmed bedömas som fornlämning (se LMS: S3:34 1689, 45-9:1 1771, 45-9:2 1830). Inom utredningsområdet kunde ett 10-tal husgrunder observeras, vilka utgjordes av stensyllar och spisrösen. Inom ytan för den planerade ledningsdragningen var delar av byn skadad. Markarbete har under senare tid utförts inom lämningen där bland annat marken avbanats för att göra plats för en skate-boardramp och lekplats med gungor och sandlådor. År 1932 anlades

Figur 13. En uppförd mur från år 1932 i Brohammars gamla byplats, där stenarna påminner om tuktade stenar från husgrunder. Har stenarna återanvänts? Foto från söder av Johnny Rönngren.

Figur 14. På moränkrönet har tidigare Brohammars by legat. Numera är byn övergiven och på platsen har skateboardramp och sandlådor anlagts invid resterna av äldre husgrunder. Foto från öster av Johnny Rönngren.

en 2 meter hög och 20 meter lång mur längs östra tomtgränsen till fastigheten Götarsvik 2:78. Murstenarna består av välhuggna och tuktade stenar som kan ha återanvänts från äldre husgrunder (årtalet angivet på muren).

Brohammars äldsta omnämnande är från år 1425 (SDHK: 20447). Namnet *-hammar* betyder stenig höjd, vilket förefaller ytterst passande efter ett besök i området (Calissendorff & Larsson 1998:74).

Status: fornlämning

Figur 15. Odlingssäle från objekt 43, belägen i ledningsområdet. Foto från norr av Johnny Rönngren.

OBJEKT 43. FOSSIL ÅKER - RÖJNINGSRÖSEOMRÅDE

Fossil åkermark inom en yta om 80x70 meter med röjningsrösen. Rösena är omkring 4–5 meter i storlek och 0,2–0,3 meter höga med välvd form. De består av stenar om 0,4–0,6 meter. Rösena befinner sig i tomt- och hagmark i vad som utgjort åker enligt 1600- och 1800-talskartorna över Brohammars by (LMS: S3:34 1689, 45-9:1 1771, 45-9:2 1830).

Status: fornlämning

OBJEKT 44. FOSSIL ÅKER - RÖJNINGSRÖSEOMRÅDE

Fossil åkermark inom en yta om 80x70 meter med röjningsrösen. Rösena består av stora stenar om 0,6–0,9 meter i storlek, vilka ligger samlade i rösen som är 6–7 meter i diameter och 0,3–0,5 meter höga. Ett flertal av rösena utgjordes även av sprängsten. Röjningsrösena har troligen tillkommit under senare tid, kring 1800-1900-tal. Åkern befinner sig i en flack och låg terräng vid 23–25 meters höjd över havet, vilket innebär att den fram till sänkningen av Hjälmaren lätt blivit översvämmad vid högt vattenstånd.

Status: övrig kulturhistorisk lämning

OBJEKT 45. FÅNGSTGROP (LILLKYRKA 36:1)

På krönet av en moränhöjd, öster om en mindre väg är en grävd grop, så kallad fångstgrop. Gropen är cirka 6 meter bred och 1 meter djup. Runt gropen finns en mindre jordvall.

Status: fornlämning

OBJEKT 46. BOPLATSLÄGE

Boplatsläge 170x140 meter stort, på krönet av en ås med isälvssediment och finsand. Platsen relativt lågt belägen 26–28 meter över havet. Den aktuella ytan är tämligen stenfri i en annars blockig moränås. Läget är begränsat i öster och väster utifrån topografiska förutsättningar.

Status: möjlig fornlämning

OBJEKT 47. STENSÄTTNING

I en blockrik hage påträffades en stensättning som är cirka 12 meter i diameter, svagt välvd och 0,4 meter hög. Den har tydlig kantkedja, med stenar med en storlek kring 0,2–0,5 meter. Stensättningen är belägen vid utbredningsområdets södra gräns och är skadad i dess södra del av en sentida väg till täktgrop.

Status: fornlämning

OBJEKT 48. STENMUR

Stenmur som är 30 meter lång, byggd enligt skalmursprincip, 0,7 meter hög i två skift med stenar som var 0,3–0,5 meter i storlek. Belägen söder om väg invid åkermark.

Status: övrig kulturhistorisk lämning

Figur 16a) Ett tiotal skålgropar inknackade på rad på en berghäll vid Grythems gästhamn. Foto från nordväst av Johnny Rönngren.

Figur 16b) Hällristningen ikrilad. Foto från väster av Leif Karlenby

OBJEKT 49. HÄLLRISTNING (SKÅLGROPAR OCH RÄNNOR)

Tolv skålgropar och två skålformade rännor belägna på en i syd-nord belägen berghäll. Hällen var välvd och lutade starkt mot väster, den avslutades med en lodrät kant. Skålgroparna befann sig cirka 1,2 meter över mark-ytan (24,6 meter över havet). Vid ristningstillfället (förmodat bronsålder) bör hällen ha legat vid vattenbrynet. Medelvattenståndet har beräknats vara 23,75 meter över havet (von Hackwitz 2009:5).

Ristningsytan var cirka 2,5x0,5 meter stor. Skålgroparna var mellan 0,02 och 0,05 meter breda och 0,01–0,02 meter djupa. Nio av skålgroparna låg på rad, en skålgrop låg cirka 0,30 meter över denna rad och två skålgropar i förlängningen men något högre. Under raden med skålgropar fanns två skålformade rännor med rundade avslut som var 0,10 respektive 0,15 meter långa och 0,01 meter djupa.

Ristningen observerades tack vare att platsen passerades då solens släpljus, kl 11:30 i slutet av november, framhävde skålgroparna genom skuggverkan.

Status: fornlämning

OBJEKT 50. FOSSIL ÅKERMARK

Ett område om 35x30 meter med fem odlingsrösen och en åkerterrass i öster som begränsar åkermarken. Flacka rösen, 4–6 meter i diameter, 0,2–0,4 meter i storlek, 0,2 meter höga, uppkastade kring naturliga stenblock.

Status: fornlämning

OBJEKT 51. BOPLATSLÄGE

Boplatsläge, cirka 340x140 meter stort, beläget på en moränplatå 26–30 meters över havet. Platsen utgjorde kring 3000 f. Kr. en ö i Storhjälmaren. Objektet är avgränsat utifrån topografiska förutsättningar i väster och sydöst. Den möjliga boplatsen kan vara skadad i de centrala delarna av åkerbruk. Området utgörs av skog, hagmark och impediment.

Status: möjlig fornlämning

Figur 17. I en slyig skog påträffades ett flertal röjningsrösen, objekt 52, vilka troligen är anlagda under historisk tid. Foto från norr av Leif Karlenby.

OBJEKT 52. FOSSIL ÅKERMARK

Inom en yta om 200x100 meter påträffades omkring 30 odlingsrösen i en skogklädd moränplatå. Rösena varierade i storlek och höjd från 3–8 meter i diameter och 0,3–0,8 meter i höjd. Både välvda och flacka rösen påträffades, med eller utan kantkedja. Storleken på stenarna var mellan 0,2–0,4 meter i storlek. Området har inte avgränsats i söder där det fortsätter. Enligt kartmaterial har platsen utgjort åkermark till

Grythems by sedan sent 1600-tal till och med tidigt 1900-tal (LMS S6:89-90 1694, LMA 18-lil-100 1902). Rösen är utritade på båda dessa kartor. På en detaljerad karta från år 1902 är rösena dessutom räknade (LMA 18-lil-100 1902). Exempelvis anges för ägonummer 305 "Åker sandmylla, 77 stenar däri". Åkermarken övergavs under första hälften 1900-talet och ek, björk och al har sedan dess vuxit upp i den gamla åkermarken.

Status: fornlämning

Tolkning och potential

Boplatserna (objekt 2, 18, 19, 20, 21, 27, 29, 30, 31, 32)

Boplatslägen (objekt 1, 3, 4, 6, 13, 14, 26, 34, 37, 46, 51)

Den övervägande delen av de arkeologiska lämningar som finns inom utredningsområdet utgörs av boplatser och påträffade boplatslägen. Omkring hälften av dessa var redan registrerade och hittades vid utredningarna år 1994 och 1996 i samband med ombyggnaden av E18/E20. Samtliga av de kända boplatserna har delundersökts och därmed finns en god kunskap om vad som kan förväntas finnas i de åtta stycken ännu inte undersökta boplatserna som berörs av ledningsdragningen. Dateringarna på de undersökta boplatserna har främst berört neolitisk tid och yngre järnålder fram till 1850-tal med en särskild tyngdpunkt kring 1600- och 1700-tal. Enbart enstaka nedslag från bronsålder och äldre järnålder har påträffats.

Vid inventeringen identifierades tio boplatslägen, varav större delen låg på 30-35 meter över havet vilket innebär att de låg på en höjd som torrlades vid 3000 f.Kr. Emellertid har de höjder som torrlades vid denna tid varit lika attraktiva för bosättning även under senare tid. Det finns således goda möjligheter att förhistoriska boplatser kan finnas på de påträffades boplatslägena.

Bytomterna
(objekt 25, 28, 36, 42)

Inom utredningsområdet påträffades tre bytomter: Kärsta, Slyte och Brohammar (objekt 28, 36, 42) samt en utlokaliserad gårdstomt till Kärsta, kallad Mellangården (objekt 25). Alla byarna har första omnämnandet från 1400-talet

och figurerar även i kartor från 1600-, 1700- och 1800-talet. Emellertid saknas indikationer i landskapet kring Brohammar och Slyte i form av exempelvis gravfält från järnålder som skulle kunna tyda på att byarna även har förhistoriska föregångare. Inte heller är Slyte eller Brohammar namn som kan klassas som typiska järnåldersnamn. Frånvaron av kända gravar behöver emellertid inte bero på en faktiskt avsaknad av gravfält, utan på det faktum att området inventerats vid få tillfällen. Ändock hänger frågan kvar om byarna i Slyte och Brohammar har äldre föregångare från äldre medeltid och yngre järnålder. Fortsatta arkeologiska åtgärder skulle kunna besvara denna fråga.

Bebyggelseämningar
(objekt 9, 11, 12, 39, 40, 41)

Inom utredningsområdet finns fem objekt som är registrerade som lägenhetsbebyggelser i form av torp och backstugor. För ledningens del är det främst objekt 9 och 41 som ligger inom den planerade ledningsdragningen. Objekt 11 och 12 ligger norr om ledningsdragningen och delvis även utanför utredningsområdet.

Objektet 41 baseras på uppgifter utifrån kartmaterial från år 1689 att backstugor funnits inom ytan. Lämningarna efter backstugorna kan förekomma som byggnadsrester och kulturlager under marknivå.

Objekt 9 utgörs bebyggelseämningar från torpet Liljendal, som identifierades utifrån kartmaterial från år 1810 och som synlig lämning med husgrund och en stenmur. Det rör sig om en ekonomibyggnad som förföll under 1990-talet. Själva boningshuset står

ännu kvar på södra sidan vägen, utanför utredningsområdet, och beboddes år 1810 av Ekebergs trädgårdsmästare.

Objekt 39 utgörs av två husgrunder intill varandra, båda med en storlek kring 4x4 meter där ena husgrunden hade spisiröse. Det rör sig om två ekonomibyggnader, troligen från 1700- och 1800-tal. Objektet ligger till större utanför utredningsområdet och bör med lätthet kunna undvikas vid framtida markarbete. Detsamma gäller objekt 40, piren som påträffades 75 meter söder om objekt 39. Piren befinner sig till större delen utanför utredningsområdet.

Fossil åkermark och röjningsrösen (objekt 5, 33, 35, 38, 43, 44, 50, 52)

I Slyte och Grythem påträffades fyra områden med röjningsrösen, vilka utgör lämningar som tyder på odling. Även tre röjningsrösen påträffades inom utredningsområdet. I Brohammar påträffades tre ytor med fossil åkermark där objekten 43 och 44 låg öster om byn och på mark som sedan år 1689 varit åker. I objekt 44 fanns sprängsten i flera röjningsrösen varför rösena här troligen är anlagda under 1800- eller 1900-tal. Emellertid sticker objekt 38 ut som något udda. Här påträffades ett tjugotal röjningsrösen på en stenig moränhöjd inom en yta som enligt kartmaterialet aldrig har brukats. Dock har det under 1700- och 1800-talet funnits en liten åkeryta direkt väster om moränhöjden; en liten isolerad åkeryta långt bort från byns i övrigt och sammanhållna åkermark. Möjligen utgör objekt 38 ett delvis misslyckat försök att under 1700-talet odla upp moränhöjden och dess västra sida, där man i slutändan

valde bort den steniga höjden. Det kan även röra sig om en äldre odlingsfas, medeltida eller förhistorisk, som delvis återuppodlades under 1700-talet.

De tre ensamliggande röjningsrösena (objekt 5, 33 och 35) är påträffade i mark som odlades upp först i och med laga skifte under första hälften av 1800-talet och bör därmed dateras till den tiden.

Färdvägar (objekt 8, 10, 17, 24)

Inom utredningsområdet finns fyra objekt som utgör lämningar efter färdvägar. Det rör sig bland annat om två avsnitt av den så kallade Ramstigen (Lillkyrka 188:1) som löper mellan Örebro och Arboga. För utredningens del befinner sig objekt 8 inom den planerade ledningsdragningen. Vid tidigare undersökningar av Ramstigen har fyllningar och kulturlager påträffats. I en rapport från år 2001 framhåller Friberg och Johansen vikten av att Ramstigen även i fortsättningen undersöks vid framtida markarbeten i syfte att erhålla bättre dateringsunderlag (se Friberg & Johansen 2001:14).

Objekt 17 som också utgör en del av Ramstigen är redan dokumenterad där E18/E20 blivit ombyggt och berörs därmed inte av den planerade ledningen.

Objekt 10 utgörs av en äldre väg vars södra ände enbart tangerar ledningsområdet och den bör därmed kunna undvikas vid framtida markarbete.

Objekt 24 utgörs av en äldre byväg (Lillkyrka 221:1) till Kärsta by som befinner sig i en fornlämning inom ledningsområdet (Lillkyrka 199:1).

Övriga (objekt 22, 23, 45, 47, 49) Inom utredningsområdet påträffades även objekt efter andra lämningar såsom, en fångstgrop (objekt 45), en bro (objekt 23), ett stenbrott (objekt 7), en stenmur (objekt 48), en stensättning (objekt 47), en kvarnlämning (objekt 22) och en hållristning (objekt 49). För utredningens del är det fångstgropen och kvarnlämningen som möjligen kan beröras om ledningen läggs i den planerade sträckningen. De övriga objekten berörs inte av ledningsdragningen och ingrepp i dem kan således undvikas.

Fångstgropen (objekt 45) befinner sig i ledningsområdet men bör kunna undvikas om ledningen dras söder eller norr om den.

Vad man kan förvänta sig av kvarnlämningen får anses osäkert. Resultatet efter den tidigare undersökningen av den resulterade i att tre tuktade stenar påträffades omrörda vid 1,7 meters djup. Markarbete och sprängning har utförts i området, vilket talar för att lämningar efter kvarnen kan vara rubbade, dessutom är det exakta läget ännu osäkert. Vid en fortsatt utredning bör förslagsvis sökschakt grävas där ledningen ska korsa Kärstaån.

Vad gäller hållristningen utgör den ett nytillkommet tillskott i en gles skara kända hållristningar i Örebro län. I dagsläget finns 17 registrerade hållristningar i länet. Hällen varpå hållristningen återfinns eller dess närmiljö riskerar inte att skadas av framtida markarbete på platsen. Ledningen är tänkt att läggas i ett låglänt och sumpigt parti 10–15 meter väster om hällen.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Syftet med den arkeologiska utredningen var att klargöra i vilken utsträckning som det förekom fornlämningar, övriga kulturhistoriska lämningar och möjliga fornlämningar. Den arkeologiska utredningen omfattade litteratur, kart- och arkivstudier, samt en fältinventering. Rapporten skulle utgöra underlag för fortsatt hantering i ärendet av Örebro kommun och Länsstyrelsen i Örebro län.

Utredningen genomfördes i enlighet med den fastställda tidsplanen samt följde den uppställda undersökningsplanen.

Arkeologgruppen AB anser att syftet med uppdraget är uppfyllt.

Referenser

Tryckta källor

- Andersson, K. 1999. *Aktiviteter kring en by*. Arkeologisk undersökning. Närke, Lillkyrka, Kärsta 4:16, RAÄ 160, 183 och 200. UV Bergslagen, rapport 1999:1.
- Ekman, T. 1998a. *Boplatslämningar vid Åsta – E18/E20*. Arkeologisk förundersökning. Närke, Lillkyrka socken, Åsta 5:1, RAÄ 201. UV Mitt, rapport 1998:29.
- Ekman, T. 1998b. *Förhistorisk och historisk boende i Lillkyrka*. E18/E20. Arkeologisk förundersökning. Närke, Lillkyrka socken, Kärsta 4:16, RAÄ 183 och 200. UV Mitt, rapport 1998:33
- Ekman, T. 1998c. *Boplatser och kvarnläge vid Kärstabäcken och Lindegård*. E18/E20. Arkeologisk förundersökning. Närke, Lillkyrka socken, Kärsta 1:20, 1:4, 4:16, RAÄ 186, 198 och 199. UV Mitt, rapport 1998:71.
- Friberg, L. & Johansson, O. 2001. *Ramstigen och stenvalvsbron över Kärstabäcken*. E18/E20. Närke, Lillkyrka socken, RAÄ 187 och 188. Arkeologisk förundersökning. UV Bergslagen, rapport 2001:32.
- Hårding, B. 2000. *En 1600-talsgård och dess föregångare i Åsta*. E18/E20, Arkeologisk undersökning. Närke, Lillkyrka socken, Åsta 5:1, RAÄ 201. UV Bergslagen, rapport 2000:16.
- Jakobsson, M. 1994. *Slyte- Alväng*. E18/E20, Fellingsbro och Lillkyrka socknar, Närke. Arkeologisk utredning etapp 1. UV Stockholm, rapport 1994:52
- Luthander, A. 1994a. *Örebro-Alväng E18/E20*. Fellingsbro, Glanshammar, Lillkyrka och Rinkaby socknar. Örebro stad, Närke. Arkeologisk utredning etapp 2. UV Stockholm, rapport 1994:79.
- Luthander, A. 1994b. *Örebro-Slyte E18/E20*. Fellingsbro, Glanshammar, Lillkyrka och Rinkaby socknar. Örebro stad, Närke. Arkeologisk utredning etapp 1. UV Stockholm, rapport 1994:29.
- Luthander, A. 1996. *Väg 823 samt gång och cykelvägar vid Glanshammar och Rinkaby*. Närke, Glanshammar och Rinkaby socken. Arkeologisk utredning. UV Stockholm, rapport 1996:101.
- Ramström, A. 1998. *En folkvandringstida boplatser vid Slytebotorp*. E18/E20. Arkeologisk förundersökning. Närke, Lillkyrka socken, Slytebotorp 1:3, RAÄ 193. UV Mitt rapport, 1998:69.
- Westin, Å. 1998. *Förhistorisk boplatser vid Krogesta – samt delsträcka av Ramstigen*. Väg 823. Närke, Glanshammars socken, Krogesta 2:7 och 6:1, RAÄ 201 och 202:1. UV Mitt, rapport 1998:89

Kartor och arkivmaterial

- Blyberga, 1689. Geometrisk avmätning. Lantmäteristyrelsens arkiv akt S3:17 Blyberga nr 1.
- Brohammar, 1689. Geometrisk avmätning. Lantmäteristyrelsens arkiv akt S3:34. Brohammar 1-3.
- Brohammar, 1771. Storskifte. Lantmäteristyrelsens arkiv akt S45-9:1. Brohammar 1-3.
- Brohammar, 1830. Laga skifte. Lantmäteristyrelsens arkiv akt S45-9:2. Brohammar 1-3.
- Ekeberg, 1810. Arealavmätning och rågångskarta. Lantmäteristyrelsens arkiv akt S45-11:1.
- Grythem, 1902. Laga skifte. Lantmäterimyndighetens arkiv akt 18-lil-100.
- Krogesta, 1845. Laga skifte. Lantmäteristyrelsens arkiv akt S18-26:2. Krogesta 1-4
- Kärsta, 1689. Geometrisk avmätning. Lantmäteristyrelsens arkiv akt S3:14. Kärsta 1-7.
- Slyte, 1689. Geometrisk avmätning. Lantmäteristyrelsens arkiv akt S3:18-19. Slyte 1-5.
- Slyte, 1830. Laga skifte. Lantmäteristyrelsens arkiv akt S45-33:5. Slyte 1-5.
- Vasstorp, 1694. Geometrisk avmätning. Lantmäteristyrelsens arkiv akt S6:89-90. Vasstorp stora nr 1.
- Björksta socken, Ramsta 1–2: Laga delning 1732
- Björksta socken, Ramsta 1–2: Storskifte 1764
- Björksta socken, Ramsta 1–2: Laga skifte 1851

Tekniska och administrativa uppgifter

Landskap	Närke
Län	Örebro
Kommun	Örebro
Socken	Glanshammar och Lillkykra
Fastighet	Flera
Fornlämningsnummer	Flera

Projektledning	Johnny Rönngren
Personal	Johnny Rönngren, Leif Karlenby

Undersökningstid	2016-11-28 till 2016-11-30
Exploateringsyta	130 000 m ²
Koordinater	X 6575946 Y 522947 Z 22-36 m.ö.h.
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Länsstyrelsens diarienummer
431-4944-2016

Arkeologgruppens projektnummer
2016_98

Arkiv
Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv
Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd
Inga fynd omhändertogs.

Bilaga 1. Objekttabell

Nr	FMIS	Typ	Beskrivning	Status
1		Grav- och boplatssområde	Grav- och boplatssområde	Möjlig fornlämning
2	Glanshammar 201:1	Boplatss	Förundersökt boplatss 40x40 meter stor. Datering äldre bronsålder och järnålder	Fornlämning
3	-	Boplatssläge	Ej avgränsad del och möjlig fortsättning på boplatss Glanshammar 201:1. 200x50 meter stor.	Möjlig fornlämning
4	-	Boplatssläge	Inom yta av 1000x150 finns sex moränrygggar med sänkor emellan. Moränryggarna utgör potentiella boplatsslägen	Möjlig fornlämning
5	-	Röjningsröse	Röjningsröse i åkerimpediment. 5 meter i diameter, 0,3 meter hög, stenar 0,2-0,4 meter stora. Trolig datering, efter 1845,	Övrig kulturhistorisk lämning
6	-	Boplatssläge	Boplatssläge på sydvästsluttning på åsrygg. Ytan 200x100 meter.	Möjlig fornlämning
7	Lillkyrka 93:2	Stenbrott (marmor)	Marmorbrott 100x100 meter stort. Två vattenfyllda schakt. Brukat i modern tid.	Övrig kulturhistorisk lämning
8	Lillkyrka 188:1	Färdväg	500 meter lång sträcka av den så kallade Ramstigen, vid inventering påträffades ytterligare 200 meter av sträckan.	Möjlig fornlämning
9	-	Lägenhetsbebyggelse	Ekonomibyggnader hörande till torpen Liljendal enligt karta från 1810. Två styck enligt karta, En synlig husgrund 5x3 meter stort samt 8 meter lång stenmur inom ytan.	Fornlämning
10	-	Färdväg	Färdväg kantat av stenmurar, 225 meter lång, 5-7 meter bred. Murarna utrasade, anlagda i två skift, 0,2-0,3 meter hög. Anlagd under 1700-tal.	Möjlig fornlämning
11	Lillkyrka 83:1	Lägenhetsbebyggelse	Fattigstuga enligt karta från 1810- Lämning efter husgrund 10x6 meter. Till större delen belägen utanför utredningsområdet	Fornlämning
12	Lillkyrka 82:1	Lägenhetsbebyggelse	Två synliga husgrunder ca 7x5 meter stora. Området är till större delen beläget utanför utredningsområdet.	Möjlig fornlämning
13	-	Boplatssläge	Boplatssläge 500x60 meter på moränhöjd.	Möjlig fornlämning

Nr	FMIS	Typ	Beskrivning	Status
14	-	Boplatsläge	Ej avgränsad del av boplat 197:1 som ej avgränsades väster eller norrut vid utredning. Sydostsluttning i moränmark.	Möjlig fornlämning
15	Lillkyrka 197:1	Boplat	Boplat om 40x40 meter på moränhöjd. Boplaten utredd år 1994.	Fornlämning
16		Boplatsläge	Boplatsläge 250x90 meter på svag höjd med sydöstläge.	Möjlig fornlämning
17	Lillkyrka 188:1	Färdväg	Del av ramstigen. Undersökt inom del där E18/E20 anlagts.	Möjlig fornlämning
18	Lillkyrka 198:2	Boplat	Undersökt och borttagen boplat. Ej daterad.	Övrig kulturhistorisk lämning.
19	Lillkyrka 198:1	Boplat	Utredd boplat 140x70 meter stor. Ej daterad, troligen förhistorisk.	Fornlämning
20	Lillkyrka 199:3	Boplat	Undersökt och borttagen del av boplat. Lämningarna ej daterade, tolkades som förhistoriska.	Övrig kulturhistorisk lämning.
21	Lillkyrka 199:1	Boplat	Utredd boplat 120x70 meter belägen på moränkrön. Tolkad som förhistorisk.	Fornlämning
22	Lillkyrka 186:1	Kvarn	Ej lokaliserad kvarn. Tuktade stenar påträffade i omrört material vid förundersökning. Markarbeten kan ha skadat lämningen.	Möjlig fornlämning
23	Lillkyrka 187:1	Bro	Undersökt och borttagen stenvalvsbro, daterad till 1800-tal.	Övrig kulturhistorisk lämning.
24	Lillkyrka 221:1	Färdväg	500 meter lång fägata, gräsbevuxen.	Möjlig fornlämning
25	Lillkyrka 183:1	Bytomt/gårdstomt	Läge för "Mellangården" från 1689. Vid förundersökning av Lillkyrka 183:2 påträffades lämningar från 1600-och 1700-tal.	Fornlämning
26		Boplatsläge	Moränhöjd med sydsluttning med boplatsläge inom yta om 450x180 meter.	Möjlig fornlämning
27	Lillkyrka 200:1	Boplat	Boplat på moränhöjd. Vid förundersökning av Lillkyrka 200:2 påträffades lämningar från senneolitikum och från historisk tid.	Fornlämning
28	Lillkyrka 184:1	Bytomt	Kärsta bytomt. Ledningen planeras dras genom övergiven del där lämningar från byn kan förväntas finnas.	Möjlig fornlämning

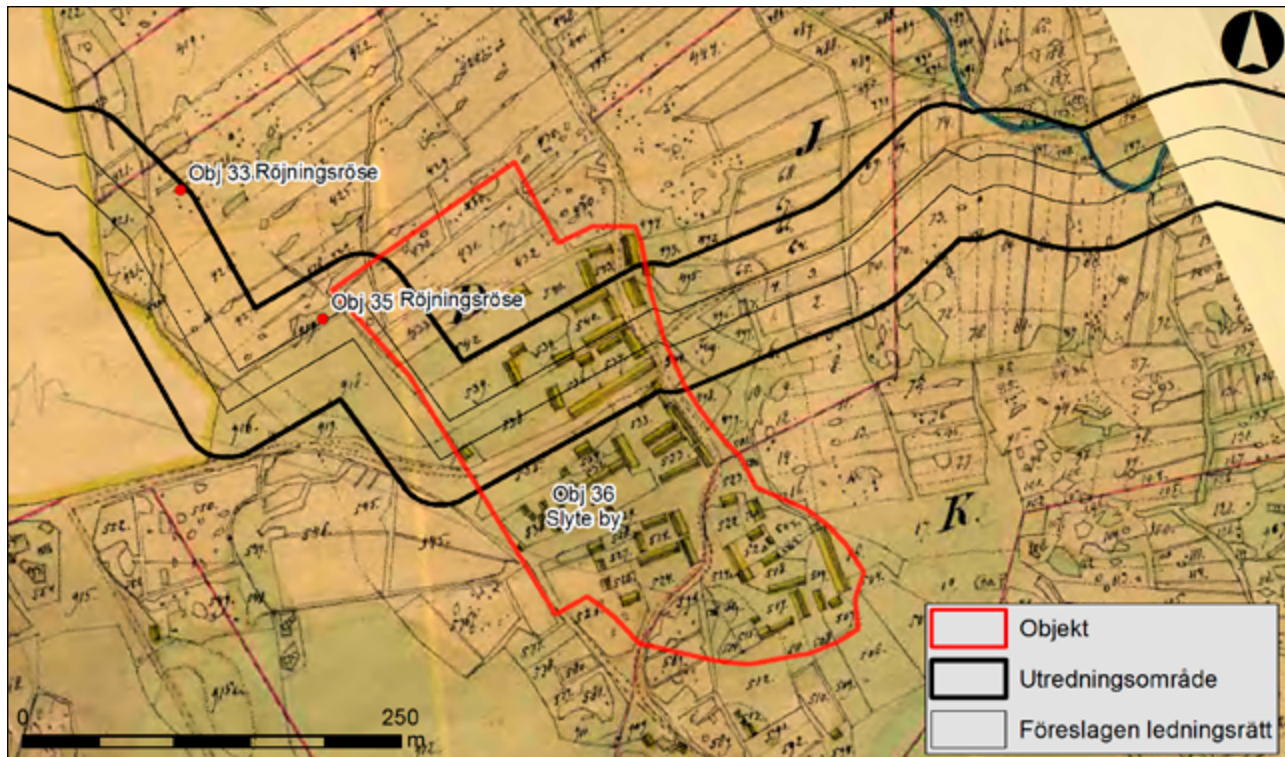
Nr	FMIS	Typ	Beskrivning	Status
29	Lillkyrka 201:2	Boplats	Undersökt och borttagen del av boplats 140x30 meter stor. Vid slutundersökning påträffades lämningar från senneolitikum och historisk tid.	Övrig kulturhistorisk lämning.
30	Lillkyrka 201:1	Boplats	Utredd del av boplats 150x70 meter stor. Lämningar från neolitisk tid, bronsålder och historisk tid förväntas finnas inom ytan.	Fornlämning
31	Lillkyrka 193:2	Boplats	Undersökt och borttagen del av boplats med krönläge 50x20. Datering till vendeltid.	Övrig kulturhistorisk lämning
32	Lillkyrka 193:1	Boplats	Utredd boplats 200x100 meter på moränhöjd. Lämningar från vendeltid samt historisk tid förväntas finnas inom ytan.	Fornlämning
33	Lillkyrka 45:1	Röjningsröse	Röjningsröse, 6 meter i diameter, 0,7 meter hög, beläget i åkerimpediment, beväxt med tät sly.	Övrig kulturhistorisk lämning.
34		Boplatsläge	Boplatsläge 340x90 meter stort på sydöstsluttning på moränhöjd.	Möjlig fornlämning
35		Röjningsröse	Röjningsröse 8 meter stort, 1,8 meter hög. Anlagd i sen tid.	Övrig kulturhistorisk lämning.
36		Bytomt	Slyte bytomt, ej registrerad. 360X150 meter stor bytomt. Norra delen av byn övergavs under 1600- och 1800-talet.	Möjlig fornlämning
37		Boplatsläge	Boplatsläge på båda sidor om moränkrön, 300x100 meter stor yta.	Möjlig fornlämning
38		Fossil åker	Inom en yta om 140x100 påträffades cirka 30 röjningsrösen. Ensamliggande åkeryta i karta från 1700-tal, långt från byns övriga åkermark, möjligen återuppodlad äldre åkeryta.	Fornlämning
39		Husgrund, historisk tid.	Två husgrunder med stensyllar 4,5x4,5 meter. Ena husgrund hade spisröse 2x2,5 meter. Troligen ekonomibyggnader.	Möjlig fornlämning
40		Hamnanläggning, pir	40 meter lång stensträng som utgjort pir. Stenarna utrasade 1-3 meter bred sträng. Piren är markerad i karta från 1771.	Fornlämning
41		Lägenhetsbebyggelse	Läge för backstugor enligt karta från 1689. Ej synliga vid åföteninventering.	Möjlig fornlämning

Nr	FMIS	Typ	Beskrivning	Status
42	Lillkyrka 112:1	Bytomt	Brohammars bytomt, tidigare registrerad som sentida bebyggelse lämningar. Övergiven bytomt. Flertal rester efter husgrunder med stensyllar inom en yta om 170x50 meter. Lämningen skadad i sen tid av markarbeten.	Fornlämning
43		Fossil åker - röjningsröseområde	Fossil åker, inom en yta om 80x70 meter påträffades tiotal röjningsrösen. Åkermark under 1600- tal till och med 1900-tal.	Fornlämning
44		Fossil åker - röjningsröseområde	Fossil åker, inom en yta om 80x70 meter påträffades tiotal röjningsrösen. Flertal rösen med sprängsten. Åkermark under 1600- tal till och med 1900-tal.	Övrig kulturhistorisk lämning
45	Lillkyrka 36:1	Fångstgrop	Fångstgrop på krönet av moränhöjd. 6 meter bred, 1 meter djup.	Fornlämning
46		Boplatsläge	Boplatsläge 170x140 meter stor på moränkrön.	Möjlig fornlämning
47		Stensättning	Stensättning 6 meter i diameter, svagt välvd, kantkedja. Stenar 0,2-0,5 meter stora.	Fornlämning
48		Stenmur	Stenmur 30 meter lång vid åkerkant.	Övrig kulturhistorisk lämning
49		Hällristning – skålgropar	Tiotal skålgropar på rad på berghäll, vid 24,5 meter över havet.	Fornlämning
50		Fossil åkermark – röjningsröseområde	Inom en yta om 35x30 meter påträffades fem odlingsrösen, flacka, 4-6 meter i diameter.	Fornlämning
51		Boplatsläge	Boplatsläge 340x140 meter stor på moränplatå.	Möjlig fornlämning
52		Fossil åkermark – röjningsröseområde	Cirka 30 röjningsrösen påträffades inom en yta om 200x100 meter. Rösena varierade i form och storlek. Åkermark mellan 1600-tal och tidigt 1900-tal.	Fornlämning

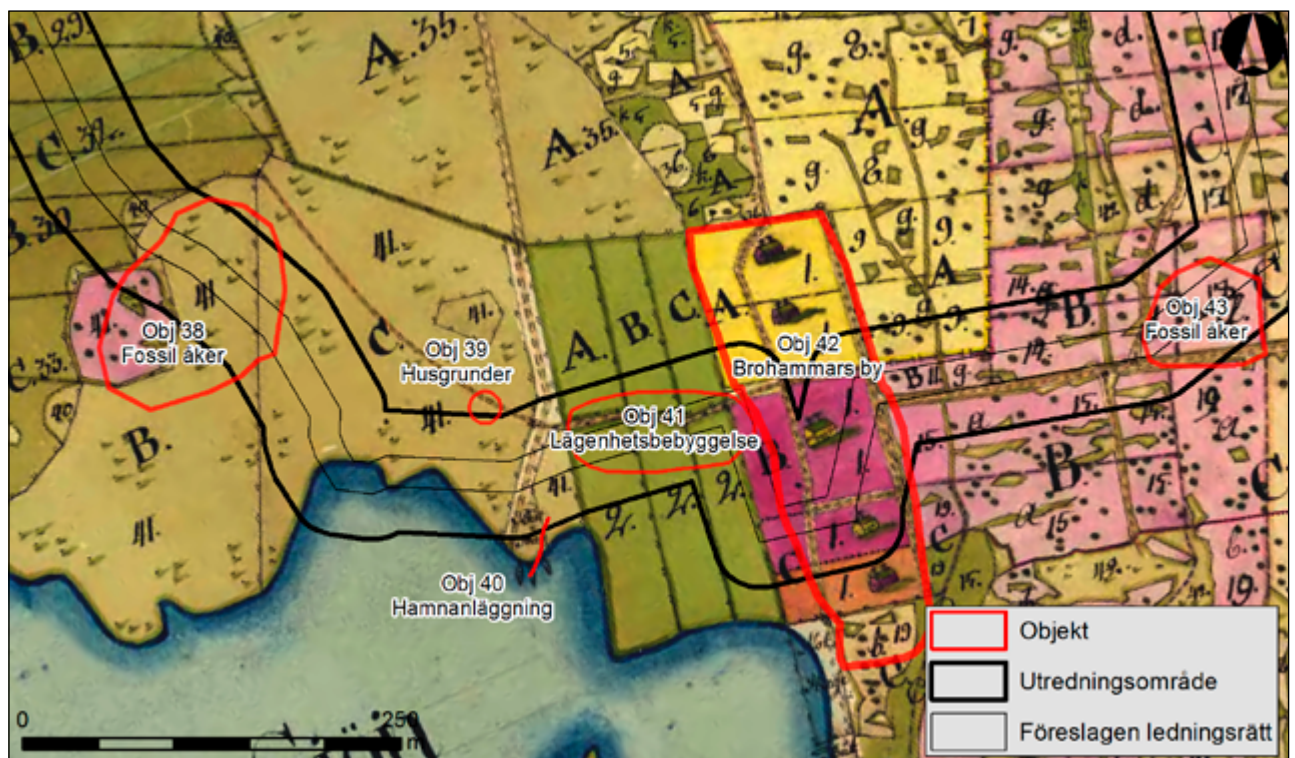
Bilaga 2. Historiska kartor

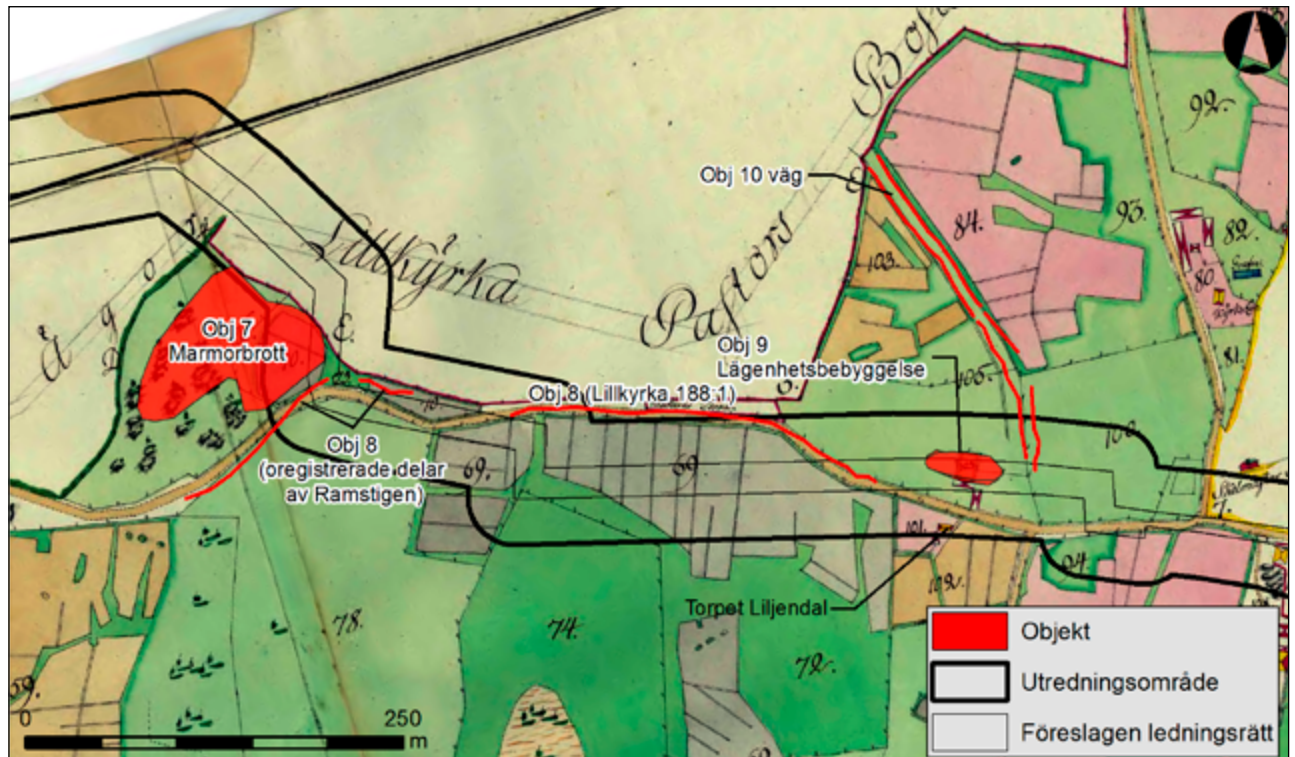
Kärsta, geometrisk karta från år 1689 (LMS akt S45-33:5)

Slyte, laga skifte år 1830 (LMS akt S45-33:5)

Brohammar, storskifte år 1771 (LMS akt S45-9:1)

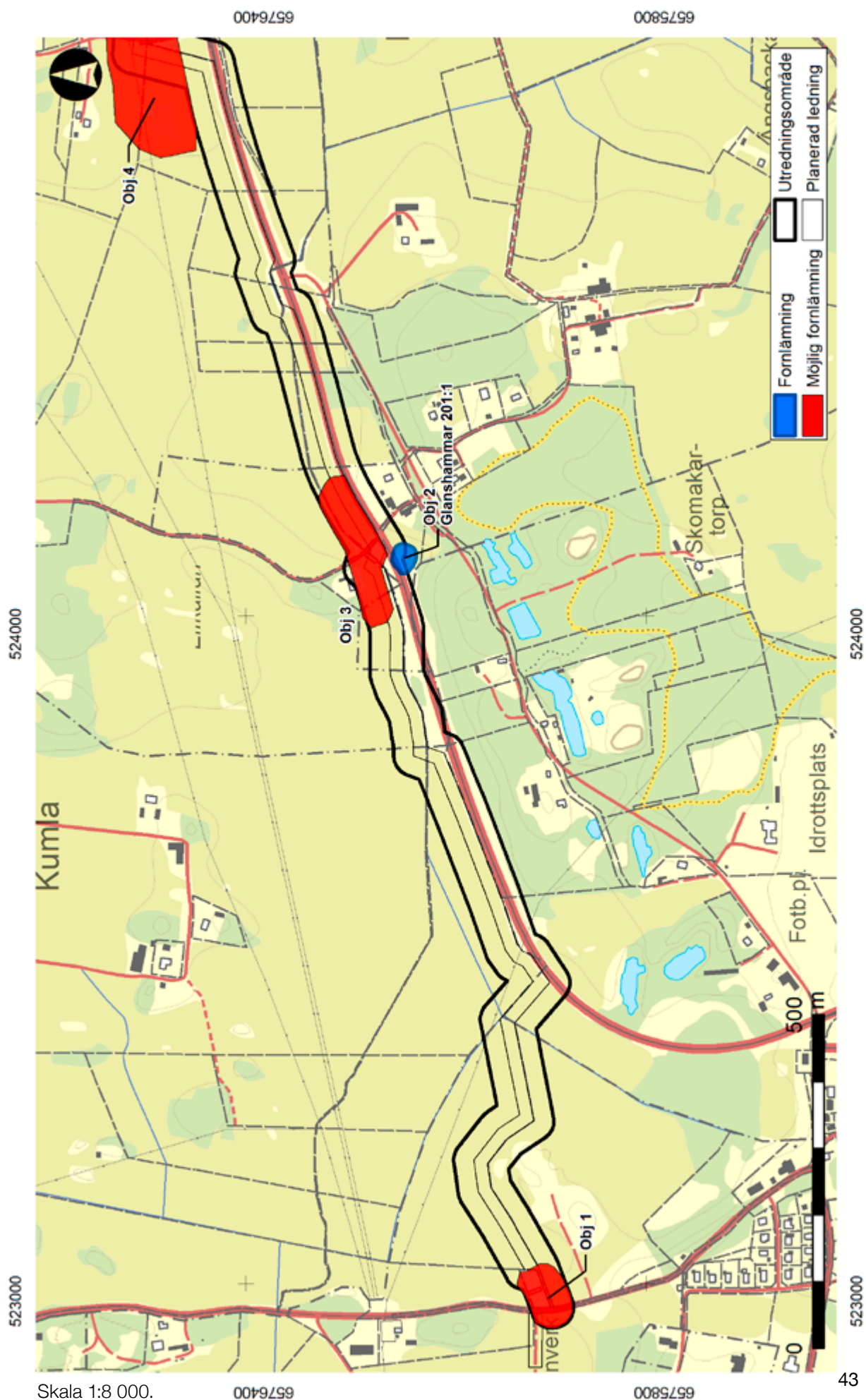

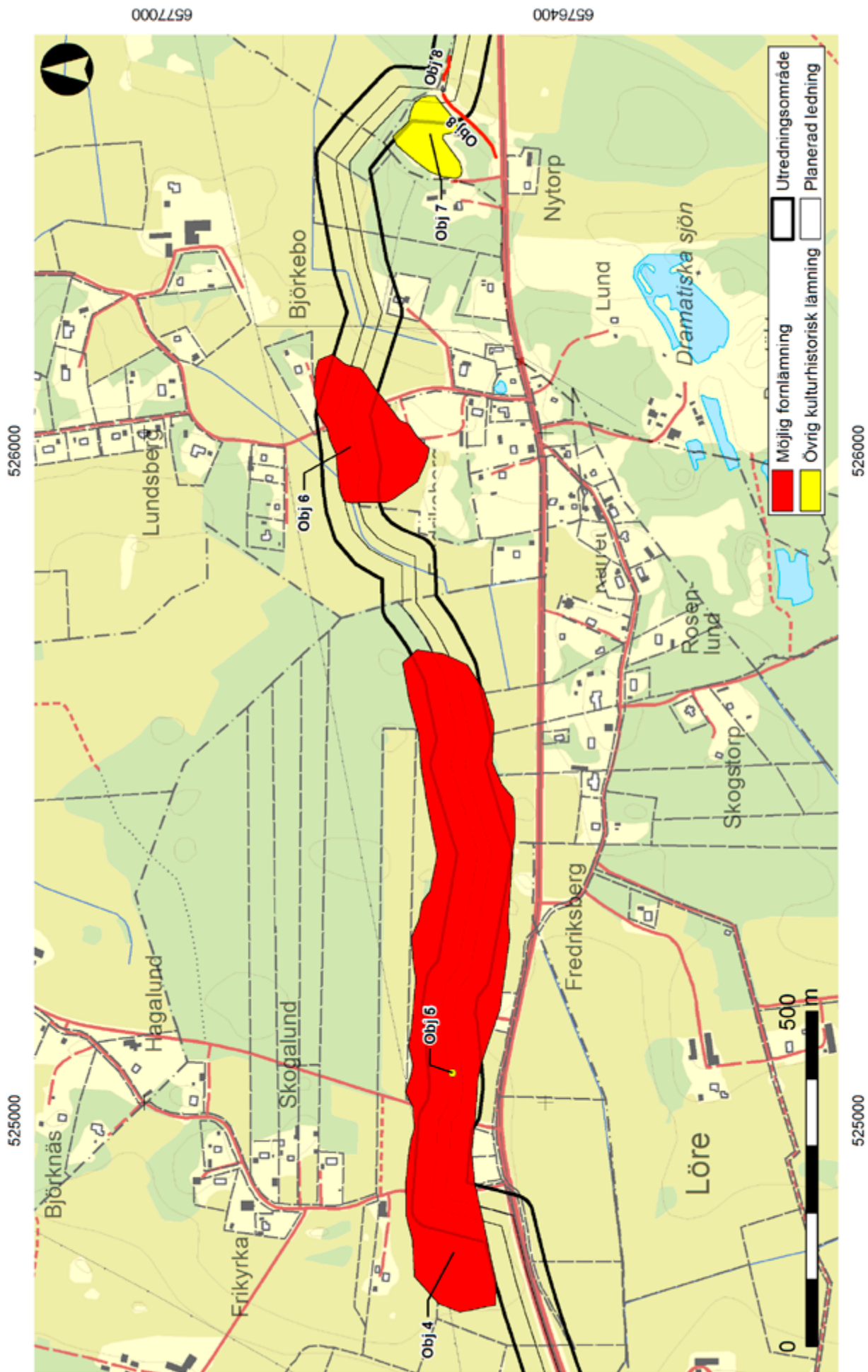
Ekeberg, arealavmätning år 1810 (LMS akt S45-11:1)

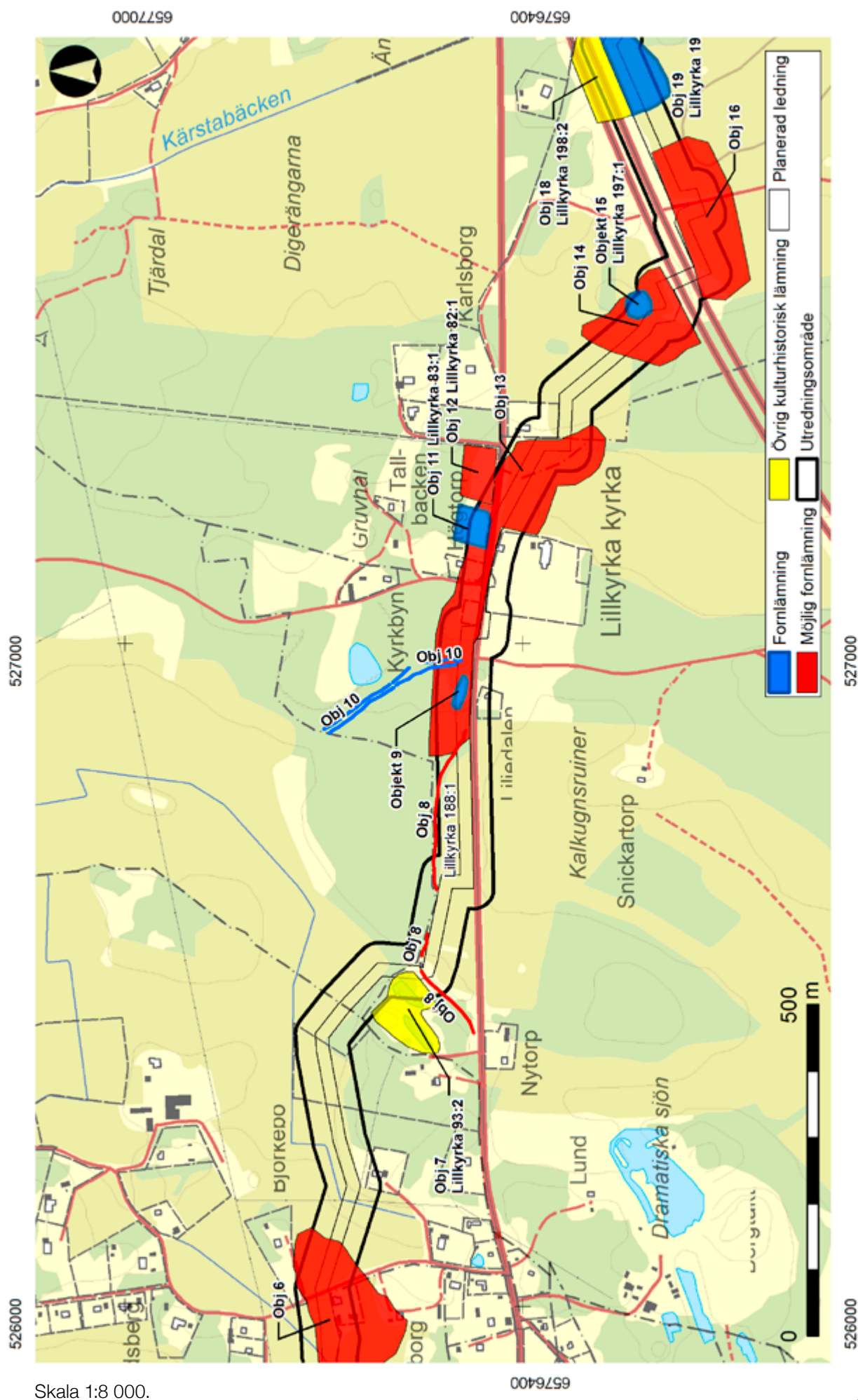
Slyte, 1689. Geometrisk avmätning. Lantmäteristyrelsens arkiv akt S3:18-19. Slyte 1-5.

Bilaga 3. Objektkartor

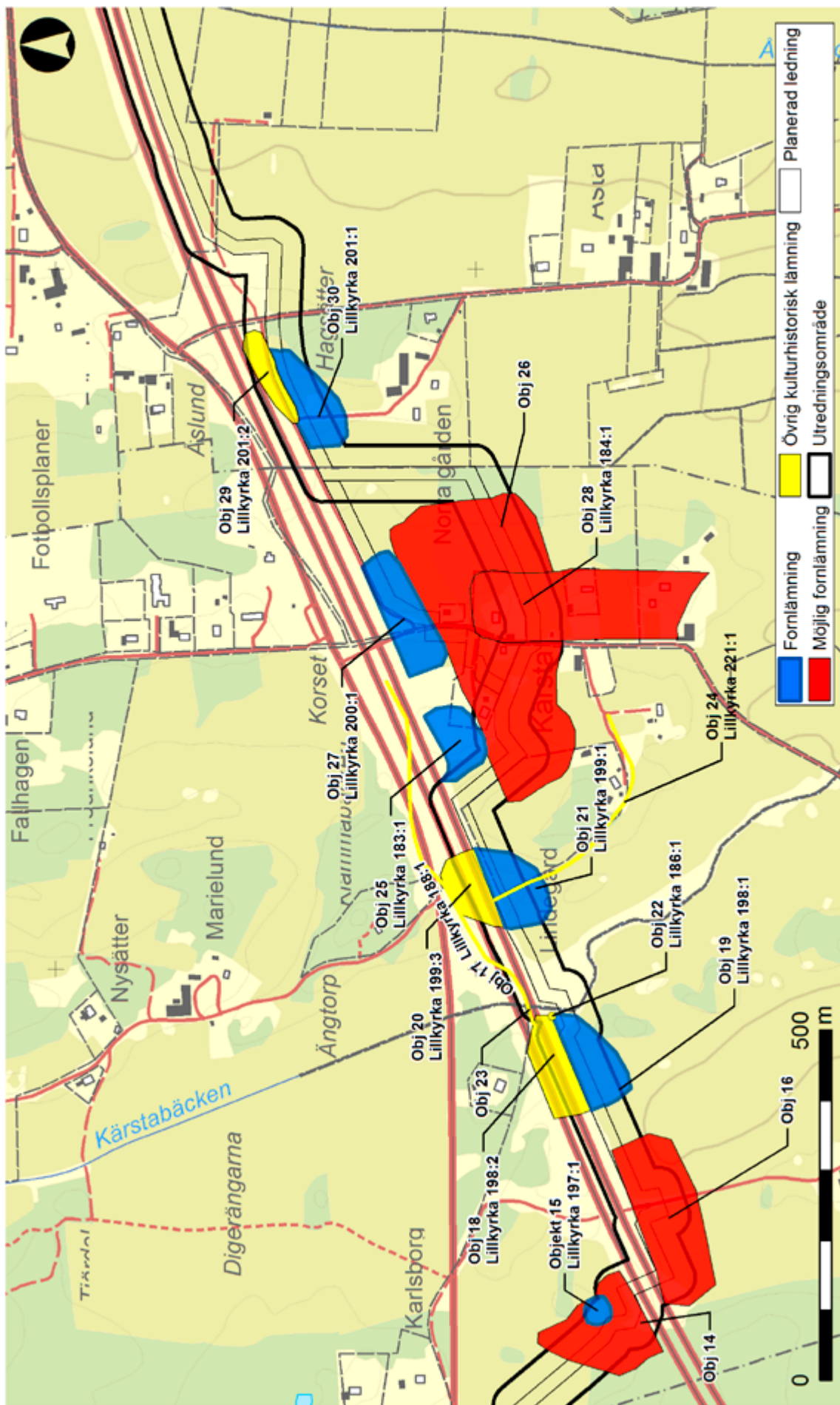

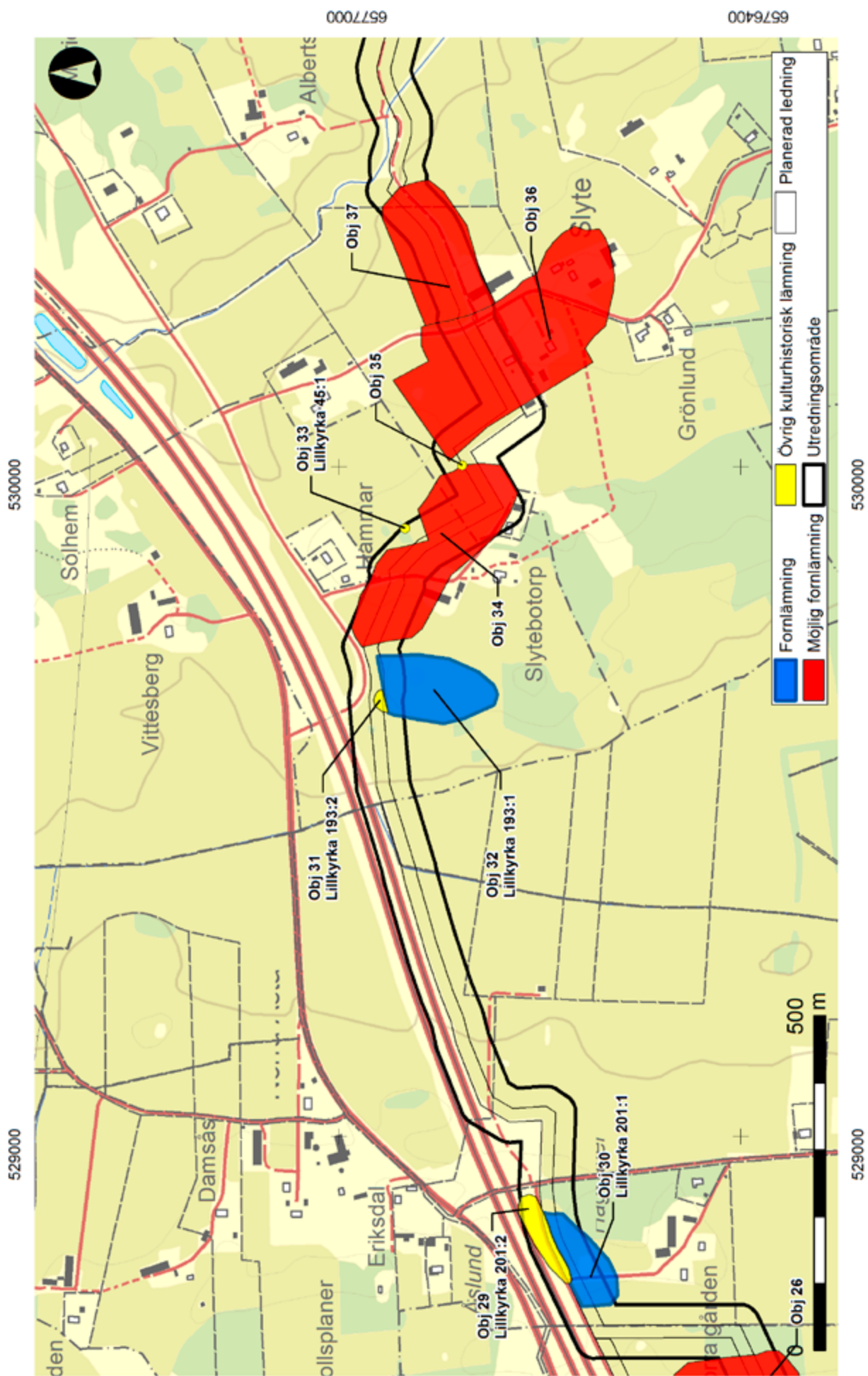

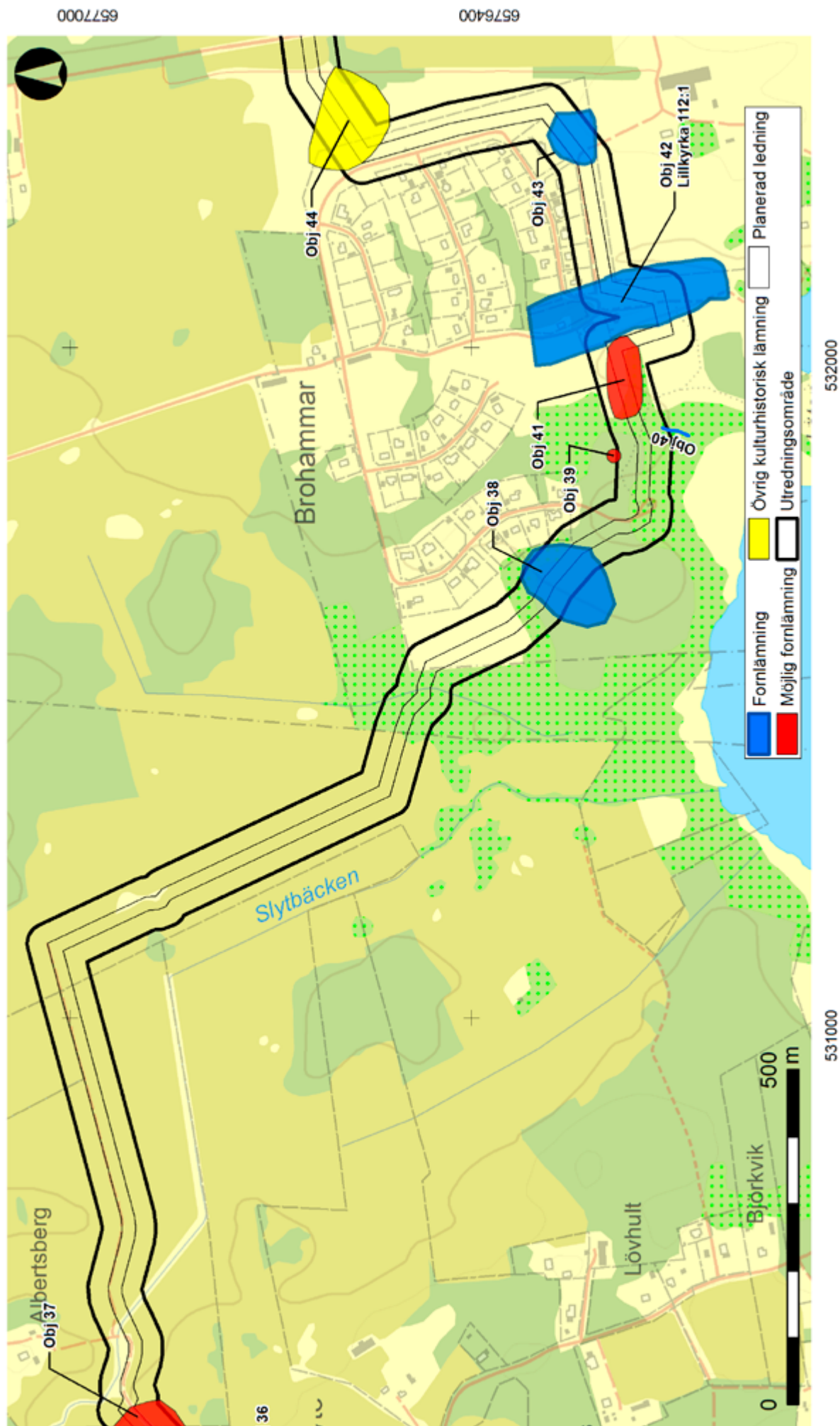
Skala 1:8 000.

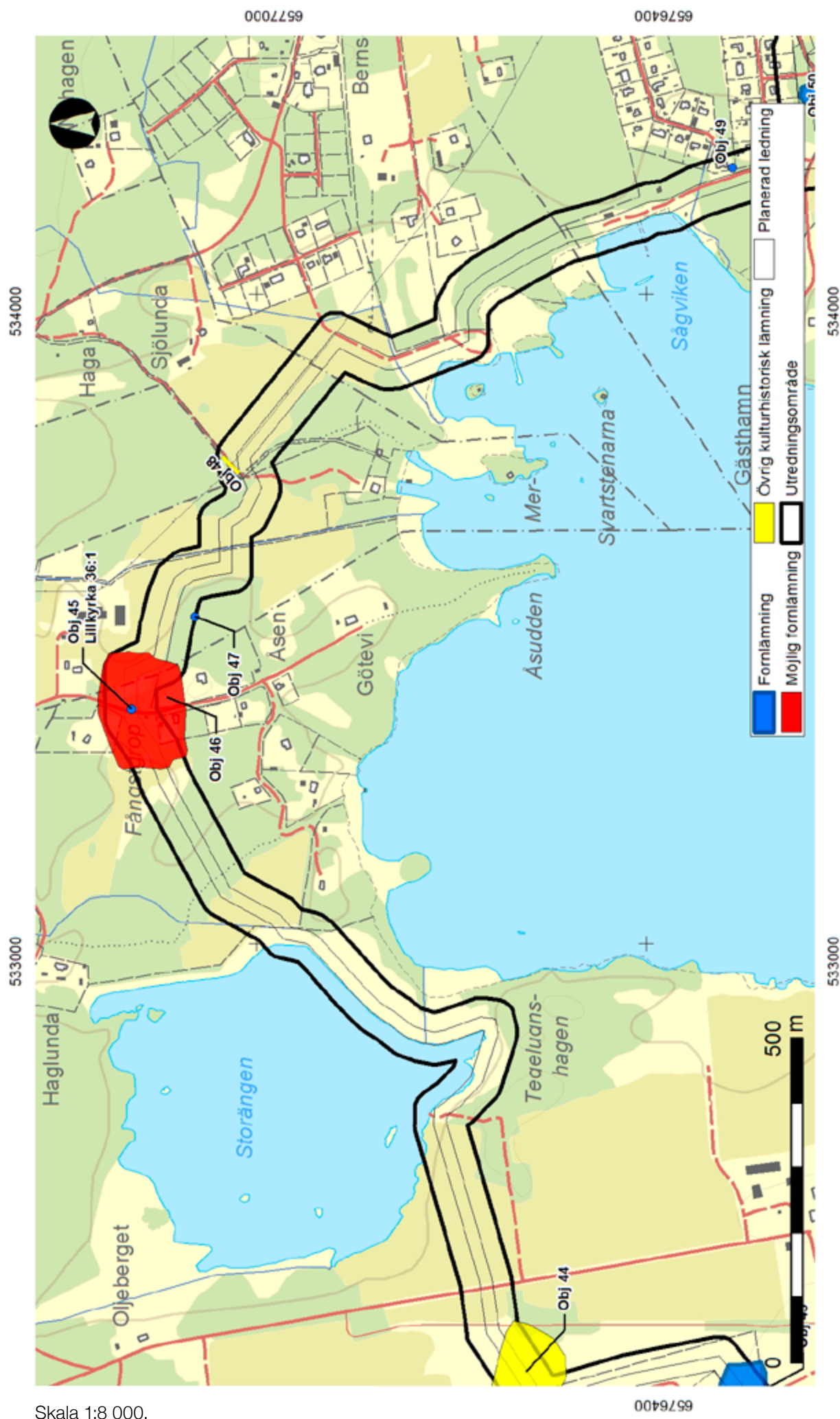

Skala 1:8 000.

Skala 1:8 000.

